

חורש

עשיית חריץ בקרקע

בספר לתלמיד (עמוד 12) למדנו על עשיית חריץ בקרקע. נראה דוגמה של מקרה שעשוי להיות שכיח, ונחלקו ביחס לדינו בשבת.

אסור לנעוץ חפץ בתוך עפר משום עשיית גומא, ולכן אסור לשבת על גבי כסא העומד על הקרקע, אם הוא באופן שבדאי יכנסו רגלי הכסא בקרקע ויעשו בה גומא.

(אורחות שבת פרק יח סעיף מ)

לעומת זאת, בהרחבות לפנינו הלכה שבת (עמוד 353) התיר זאת, משום שפעולת החרישה נעשית בשני שינויים - שהוא עושה זאת כלאחר יד, ובכלי שאין רגילים לחרוש בו. בנוסף לכך, מסתבר שעשיית החריץ נחשבת לקלקול.

טאטוא רצפת הבית - העמקה והרחבה

בפרק שלפנינו נעמיק בנושא טאטוא - נרחיב ונפרט את הדעות השונות, בשולחן ערוך וברמ"א.

השולחן ערוך הביא שתי דעות, ודעה נוספת כתב הרמ"א :

דעה א: אסור לכבד (לטאטוא) הבית אלא אם כן הקרקע מרוצף.

דעה ב: ויש מתירין אפילו אינו מרוצף.

דעת הרמ"א: ויש מחמירין אפילו במרוצף, וכן נוהגין ואין לשנות.

(שולחן ערוך סימן שלו סעיף ב, והרמ"א שם)

1. השלם את הטבלה הבאה - כתוב מותר או אסור.

קרקע שאינה מרוצפת	קרקע מרוצפת	
		דעה ראשונה בשולחן ערוך
		דעה שניה בשולחן ערוך
		דעת הרמ"א

המשנה ברורה מסביר את הטעם של כל אחת מהדעות -

הסבר הדעה הראשונה

ואף על גב (למרות) שאינו מתכוון לַאֲשׁוּיֵי גוּמוֹת (להשוות גומות),
אֲפִילוּ הָכִי אסור, דפסיק רישא הוא (כיוון שברור שזה יקרה תוך כדי עבודתו).
ויש אומרים דְחִיּוּשֵׁינָן (שחוששים) שמא מתוך טרדתו לכבד וליפות הקרקע,
ישכח וישווה הגומות במתכוון.

(משנה ברורה סימן שלו סעיף קטן ו)

2. הסבר את שתי הסיבות לאיסור טאטוא בבית שאינו מרוצף.

הסבר הדעה השנייה

דגם בזה אינו ודאי שישווה גומות.

(משנה ברורה שם סעיף קטן ח)

3. סמן את האפשרות הנכונה:

כשהמשנה ברורה אומר "גם בזה", כוונתו לקרקע מרוצפת / לקרקע שאינה מרוצפת.
הדעה השנייה (שלא נפסקה להלכה) סוברת שטאטוא קרקע שאינה מרוצפת יש בו / אין בו פסיק
רישא להשוואת גומות, וגם חוששים / אין חוששים שמא האדם ישכח וירצה בכוונה להשוות גומות.

הסבר דעתו של הרמ"א

גְזֵרֵינָן מְרוּצֵף אֲטוּ (משום) אינו מרוצף.

(משנה ברורה שם סעיף קטן ט)

במרוצף אין איסור מצד עצמו, אולם גזרו לאסור זאת משום אינו מרוצף, כלומר מפני החשש שאם
נתיר במרוצף יבואו לטאטוא גם בבית שאינו מרוצף.

מאחר שזו הסיבה, כותב הביאור הלכה:

ולפי זה כשבת העיר כולם או רובם מרוצפים... אין להחמיר.

(ביאור הלכה סימן שלו דבור המתחיל "ויש מחמירין אפילו במרוצף")

4. הסבר את טעמו של הדין המובא בביאור הלכה.

נסכם את הדברים הלכה למעשה.

בשולחן ערוך הביא שתי דעות, אולם להלכה, הדעה הראשונה נחשבת לדעתו העיקרית -

כשכותב בשולחן ערוך סברא אחת בסתם, והסברא האחרונה בלשון "יש אומרים",
דעתו לפסוק כאותה סברא שכתב בסתם.

(י"ד מלאכי" כללי השולחן ערוך אות יז)

לכן נתייחס לדעה הראשונה של השולחן ערוך, ונשווה אותה לדעת הרמ"א.

5. עיין שוב בשתי הדעות הללו, סמן את האפשרויות הנכונות, והשלם את הדרוש.

א. במציאות השכיחה בימינו, כשרוב בתי העיר מרוצפים, אין כמעט מחלוקת בין השולחן ערוך לרמ"א. שניהם פוסקים ש: בבית שאינו מרוצף - מותר / אסור לטאטא, ואילו בבית מרוצף - מותר / אסור לטאטא.

ב. ההבדל המעשי בין השולחן ערוך לבין הרמ"א הוא רק לגבי בית מרוצף הנמצא במקום שרוב הבתים אינם מרוצפים (כמו במחנה - עיין בשמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף ב). ובכן -

לדעת השולחן ערוך - מותר / אסור לטאטא מקום זה,
והסיבה היא - יש / אין כאן חשש השוואת גומות.

לדעת הרמ"א - מותר / אסור לטאטא מקום זה,
והסיבה היא - ...

בני ספרד פוסקים בדרך כלל כשולחן ערוך ובני אשכנז פוסקים כרמ"א.

אם כן, במקרה זה בני ספרד - מחמירים / מקלים ובני אשכנז מחמירים / מקלים.

הדחת (שטיפת) רצפה

הערה חשובה:

בספר לתלמיד (עמוד 15) הסברנו שטאטוא יותר נחוץ משטיפת רצפה, ולכן הדבר מותר, ובהמשך הזכרנו את ההיתר לשפוך מעט מים על מקום הלכלוך "מפני שהוא דבר הכרחי". יש לשים לב ששיקול דעת כזה הוא בסמכותם של חכמינו בלבד. הם אלה שיכולים שלא לכלול בגזירתם מקרים מעין אלו, ולנו אין סמכות להקל מדעתנו בנושאים הלכתיים אחרים כאשר נושא נראה לנו הכרחי או נחוץ.

הרחבה למעמיקים:

מתוך המשנה הבאה, העוסקת בדיני ערב פסח במקדש, ניתן להוכיח את הדין שאסור לשטוף בשבת אפילו קרקע מרוצפת:

כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת.

(הלכות קרבן פסח ביום חול דומים להלכות קרבן פסח בשבת.)

אלא שהכהנים מדיחים את העזרה שלא ברצון חכמים.

(מסכת פסחים דף סד עמוד א)

וברש"י שם הסביר:

שאמת המים היתה מהלכת בעזרה, וכשהן רוצין להדיח העזרה פוקקין את נקב יציאתה והמים פושטין והולכין על גדותיה ומדיחין את כל העזרה, שרצפה של שיש היתה כולה, ואחר כך פותחין הנקב והמים יוצאים, ובערב הפסח, מתוך שהדמים מרובים, היו מדיחין אותה, והכהנים היו מדיחין אותה בשבת שלא ברצון חכמים.

6. א. הדגש את שלוש המילים במשנה, המלמדות אותנו שמעשה ההדחה בשבת אסור.

ב. הדגש את המילים ברש"י המזכירות לנו שהמדובר בקרקע מרוצפת.

בהמשך הגמרא שם (דף סה עמוד א) מתבאר שלא כל החכמים סברו שאסור לעשות כן בשבת במקדש, ולהלכה פסק הרמב"ם (ספר קרבנות הלכות קרבן פסח פרק א הלכה טז): "חל ארבעה עשר להיות בשבת - כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת, ורוחצין את העזרה בשבת, שאין איסור שבות במקדש אפילו בדבר שאינו צורך עבודה. איסור שבות במקדש היתר הוא." על כל פנים, ברור שמחוץ למקדש אסור לשטוף רצפה בשבת.

הרחבה בנושא אין שבות במקדש

משחק בגולות - הערה

בספר לתלמיד (עמוד 17) הבאנו את דברי השמירת שבת כהלכתה המתיר לשחק בגולות דווקא על ריצפת הבית, ואוסר לשחק בחוץ אפילו במקום מרוצף. מסתבר שדבר זה יהיה אסור גם לדעת השולחן ערוך, למרות שהקל לטאטא במקום מרוצף גם מחוץ לבית. סיבת ההבדל היא, שטאטוא הוא צורך גדול, מה שאין כן המשחק בגולות (הרחבות לפני הלכה שבת עמוד 352).

הרחבה נוספת על מלאכת חורש

זורע

גידולי מים

אסור להניח גרעין אבוקדו וכדומה על כוס מים כדי שיכה שורשים ויתחיל לצמוח.
וכן אסור להוציא גרעין כזה מן הכלי שבו ניתן.
הגלעין עצמו וכן המים שבתוך הכוס והכוס עצמה,
כל אלה מוקצה הם ואסורים בטלטול.

(שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף ד)

1. מתוך הרשימה שלפניך, ציין שלושה איסורים שעלולים להיות בהתעסקות עם גרעין האבוקדו: חורש, זורע, קוצר, בורר, טלטול מוקצה.

מעמר

הגדרת המלאכה

מהות מלאכת מעמר – איסוף וקיבוצ של דברים שגדלו בקרקע ונתלשו,
כגון איסוף השיבולים לאחר קצירתם, וקיבוצם לעומרים כדי לדוש אותם,
וכן פירות האילן המפוזרים סביבות האילן, אשר רגילים לאוספם יחד כדי
להביאם לבית או לשוק, למוכרן.

(על פי מנוחת אהבה פרק ה מבוא למלאכת מעמר)

עימור של דברים שאינם גידולי קרקע

נאמר בגמרא -

אמר רבא:

האי מאן דכניף מילחא ממלחתא (מי שאוסף מלח מבריכות המלח) –
חייב משום מעמר.

אביי אמר:

אין עימור אלא בגידולי קרקע.

(גמרא מסכת שבת דף עג עמוד ב)

נחלקו אביי ורבא האם חייבים מהתורה על עימור של דברים שאינם גידולי קרקע. להלכה נפסק
כאביי, כלומר שמדאורייתא אין איסור עימור בדברים שאינם גידולי קרקע, אך במקרים מסויימים
קיים איסור מדרבנן, כפי שראינו בעניין המלח שבו דנה הגמרא.

וכן פסק השולחן ערוך :

**אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח –
שדומה למעמר.**

(שולחן ערוך סימן שמ סעיף ט)

2. כתוב בלשון השולחן ערוך את טעם האיסור לקבץ מלח, למרות שאינו גידולי קרקע.

**על פי זה הורו כמה אחרונים שאסור לאסוף ביצים שהוטלו בערב שבת.
וביצים שהוטלו בשבת הן מוקצה, ואפילו אחת מהן אסור ליטול.**

(פניני הלכה שבת ב פרק יט סעיף א. ועיין שם שיש המקלין.)

מלאכת מעמר - דווקא במקום הגידול

כתוב השולחן ערוך :

אסור לקבץ כל דבר ממקום גידולו.

(שולחן ערוך סימן שמ סעיף ט)

3. בחר והשלם: מותר / אסור לאסוף צימוקים שנתפזרו על השולחן, משום שאיסור מעמר הוא דווקא ...

עובדין דחול

גם באיסוף שלא במקום הגידול עלולה להיות בעיה הלכתית -

תנו רבנן: נתפזרו לו פירות בחצר,

מלקט על יד על יד ואוכל (מלקט מעט ואוכל מיד),

אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה –

שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

(גמרא מסכת שבת דף קמג עמוד ב)

4. אין מדובר כאן באיסוף פירות בשדה, אלא בחצר - שהיא אינה מקום הגידול, ובכל זאת הגמרא אוסרת זאת.

כתוב את טעם האיסור בלשון הגמרא.

הפוסקים מכנים איסור זה בשם "עובדין דחול", כלומר - מעשה המתאים באופיו לימות החול ולא לשבת.

5. היעזר בספרים או במאגר מידע אחר, ומצא דוגמאות נוספות לדברים האסורים משום עובדין דחול.

איסוף בוטנים וסוכריות שנזרקו על חתן

מה שנוהגים בכמה קהילות לזרוק בוטנים ושקדים על חתנים, וילדים קטנים אוספים אותם... אין בזה איסור כלל, אף על פי שהבוטנים והשקדים מתפזרים אחת הנה ואחת הנה, שהואיל ועושים כן רק לשמחת חתן, אין שייך בזה עובדין דחול.

(על פי מנוחת אהבה חלק ב פרק ה סעיף ז, וכעין זה בילקוט יוסף שבת ה עמוד ז)

במקרה זה, איסוף השקדים והבוטנים בוודאי אינו אסור מהתורה, משום שנעשה שלא במקום הגידול. אלא שעדיין אפשר היה לאסור זאת משום טירחה ועובדין דחול, כפי שלמדנו לעיל בעניין פירות שנתפזרו. מדוע בכל זאת מותר הדבר? צטט את המילים המסבירות זאת.

ניתן להוסיף ולהסביר את טעם ההיתר:

שהואיל ובכוונה תחילה מפזרים את הבוטנים והשקדים כדי להוסיף שמחה, והקטנים שמחים מאוד בלקיטתן, ואין בזה שום עניין של טורח, אם כן לא שייך לאסור משום עובדין דחול, שאין כאן שום דמיון ללקיטת פירות שנתפזרו בבית בימות החול.

(מנוחת אהבה שם הערה 25)

נראה את סיכום הדברים בעניין איסוף פירות - מתי הוא אסור משום מלאכת מעמר, מתי אסור משום עובדין דחול, ומתי מותר.

פירות עלים וענפים שנשרו מן העץ,

גם אם נשרו ממנו מבעוד יום (כלומר מלפני השבת. ואם נפלו בשבת עצמה הרי הם מוקצה)

אסור לאסוף אותם בשבת וביום טוב,

שכן יש בזה משום מלאכת המעמר.

פירות שנפלו שלא במקום גידולם (לאחר שהועברו ממקום גידולם למקום אחר)

כגון שנפלו בחצרו ונתפזרו -

מותר לאסוף מהם מעט מעט כדי לאכול מהם מיד,

ולא יתנם לתוך סל או ארגז

(כי אם יאסוף את הכל או יתנם לסל או ארגז, ייראה הדבר כעובדין דחול).

ואם נפלו במקום אחד, ולא במפוזר -

מותר לאסוף את כולם.

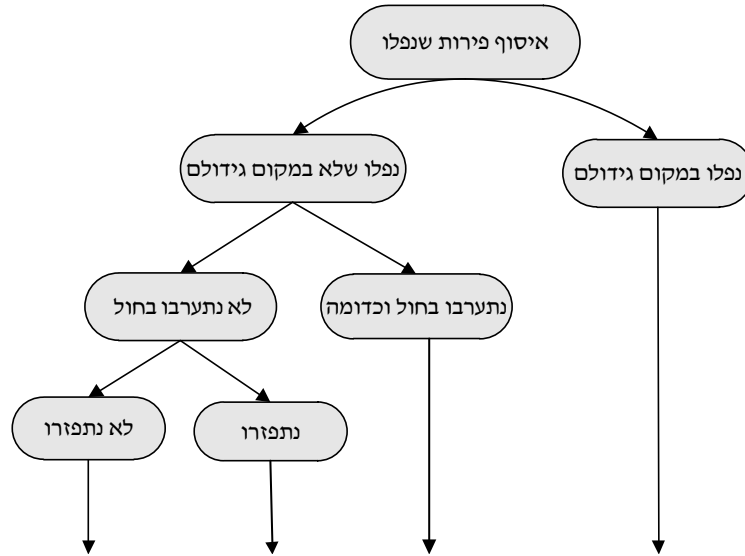
אם נתערבו בחול או בעלים שנשרו וכדומה -

מלקטם אחד אחד ואוכל לאלתר¹ (מיד).

(שמירת שבת כהלכתה פרק כו סעיף כד)

¹ דין זה איננו מטעם מלאכת מעמר, אלא משום מלאכת בורר.

6. נסכם בעזרת תרשים. כתוב מהי ההלכה בכל אחד מן המקרים.

ושומרי גינות ופרדסים צריכין להיזהר מאוד בזה
אפילו בפירות שנשרו מבעוד יום (ולכן אינם מוקצה)
שלא לאוספן בשבת אפילו מעט,
כי יש בזה חיוב חטאת, דשיעור עימור הוא שיעור קטן מאוד.
(כלומר - חייבים מדאורייתא גם על איסוף כמות קטנה מאוד,
ואדם שיעשה זאת בשוגג חייב חטאת.)

(משנה ברורה סימן שמ סעיף קטן לז)

דש

מציצת פירות

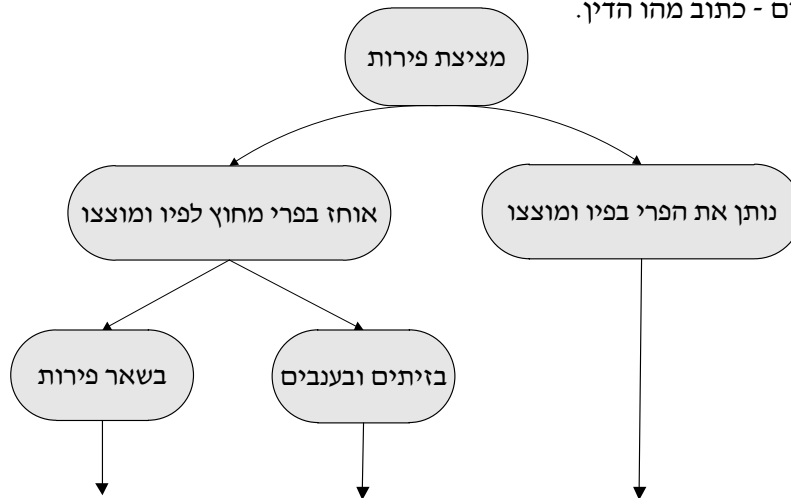
מותר לסחוט בפה את מיצם של פירות, כגון תפוזים, ואין בכך משום איסור סחיטה, אך יזהר שלא לסחוט את הפרי ביד בשעת המציצה...

אולם לגבי ענבים יש להחמיר,

ולכן מי שאינו רוצה לאכול את הענבים על קליפתם והחרצנים שבהם, אל ימצוץ את מיצם כשהענבים בידו, אלא יתנם בתוך פיו, ימצוץ את המשקה בתוך פיו, ואחר יוציא את מה שאינו רצוי לו.

(שמירת שבת כהלכתה פרק ה סעיף י)

1. השלם את התרשים - כתוב מהו הדין.

2. עיין במשנה ברורה סימן שכ סוף סעיף קטן יב, והסבר מדוע במקרה שמניח את הפרי בתוך פיו ומוצצו, מותר לעשות זאת לדעת כל הפוסקים, ואפילו בזיתים ובענבים.

בהמשך לנושא של סחיטת פירות -

שימוש במיץ שיצא מעצמו מן הפרי

אומרת הגמרא:

אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין

ואם יצאו מעצמן - אסורין.

רש"י: גזירה שמא יסחוט לכתחילה.

(מסכת שבת דף קמג עמוד ב)

3. הסבר, על פי דברי רש"י את טעם האיסור להשתמש במיץ שיצא מעצמו מן הפירות.

נראה בדברי השולחן ערוך כי יש ההבדל בין המיץ של זיתים וענבים, ששחיטתם אסורה מדאורייתא, לבין המיץ של שאר הפירות, ששחיטתם אסורה מדרבנן -

זיתים וענבים אסור לסוחטן

ואם יצאו מעצמן - אסורים, אפילו לא היו עומדים אלא לאכילה.

ותותים ורימונים אסור לסוחטן

ואם יצאו מעצמן - אם עומדים לאכילה, מותר

ואם עומדים למשקין, אסור.

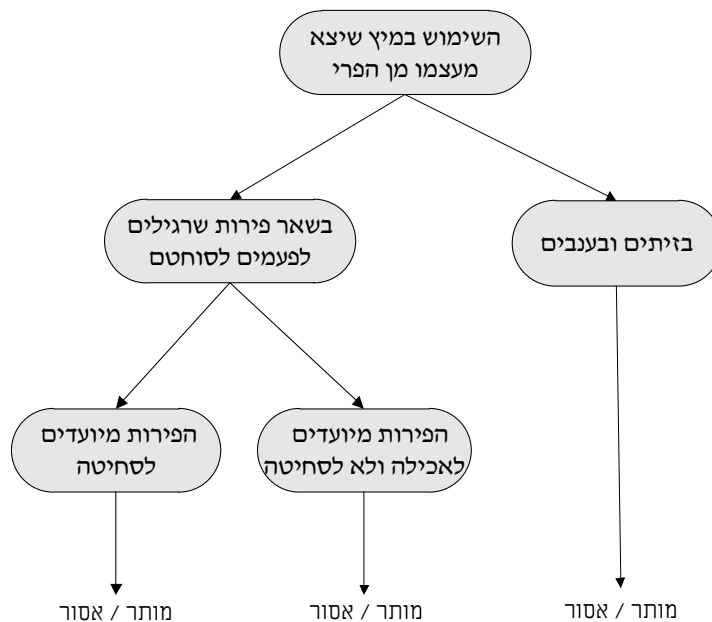
(שולחן ערוך סימן שכ סעיף א)

4. ההתייחסות לתותים ורימונים קלה יותר, והמיץ נאסר דווקא כשמדובר בפירות המיועדים _____ . לעומת זאת, בזיתים וענבים, בכל מקרה המיץ _____ .

5. מדוע בתותים ורימונים לא גזרו חז"ל כשהפירות מיועדים לאכילה? היעזר בדברי המשנה ברורה הבאים:
דְּלֵא נִיחָא לִיה בְּמָה שְׂזָבוּ, וְלִיכָא לְמִיגְזַר שְׂמָא יִסְחוּט.

(משנה ברורה סימן שכ סעיף קטן ו)

6. עיין בדברי השולחן ערוך וכתוב מה הדין בכל אחד מן המקרים שבתרשים שלפניך. להזכירך, כיום רוב הפירות אסורים בסחיטה מדרבנן, כמו תותים ורימונים (מלבד זיתים וענבים שאסורים מהתורה).

סחיטת משקה שנבלע במאכל

הביאו לי מאכל מטוגן, ואני בדיאטה. ברצוני לדעת האם מותר לסוחטו על מנת לסלק את עודף השמן, כאשר מובן שאין בכוונתי להשתמש בשמן זה.

נעיין בהלכה דומה המובאת בשולחן ערוך:

לסחוט כבשים (ירקות כבושים, השרויים בחומץ ובמלח)

ושלקות (ירקות מבושלים) –

אם לגופם (שחפץ להשתמש בהם עצמם ולא במים שיוציא מהם),

שאינו צריך למים, ואינו סוחטן אלא לתקנם לאכילה,

אפילו סוחט לתוך קערה שאין בה אוכל – מותר.

(משנה ברורה: כיון שאינו מכוון בשביל המשקה – איננו בכלל מלאכה)

ואם צריך למימיהן,

מותר לסחוט לתוך קדרה שיש בה אוכל,

אבל אם אין בה אוכל – אסור.

(שולחן ערוך סימן שכ סעיף ז, ומשנה ברורה שם סעיף קטן כד)

6. א. האם סחיטת המאכל כדי לסלק את עודף השמן נחשבת כ"סחיטת כבשים לגופם" או כ"צריך למימיהן"?

ב. מה הדין במקרה זה, האם מותר לסחוט ולהוציא את השמן העודף? הסבר על פי דברי המשנה ברורה.

הערה בענין מלאכת בורר. במאכל שבו כמות קטנה של שמן, ורוב בני האדם אוכלים מאכל זה בלי להקפיד על השמן שבו, אין בהוצאת השמן איסור בורר. האיסור קיים אם כמות השמן שבתוך המאכל גדולה כל כך עד כדי שרוב בני אדם לא יאכלוהו בלי סחיטה, או כשמדובר באדם שהוא איסטניס ואינו יכול לאוכלו כך (על פי אורחות שבת, פרק ג, סעיף מא).

חליבה בשבת

לפניכם מאמר מתוך אתר כושרות, בעניין חלב שנחלב בשבת.

מתוך אתר כושרות:

חלב שנחלב בשבת, מה דינו

(הרב מרדכי וולנוב)

מוצרי חלב שונים כשרים בכשרות רגילה (לא 'מהדרין'). פעמים רבות, הסיבה היחידה שאינם מוגדרים 'מהדרין', היא החשש שהחלב נחלב בשבת תוך כדי חילול שבת, באופן שאסור מבחינה הלכתית. השאלות הנשאלות הן האם יש בעיה באכילת מוצרי חלב אלו, ומה לעשות כשאי אפשר למצוא מוצר דומה בכשרות מהודרת?

א. איסור חליבה בשבת מדאורייתא

ראשית יש לברר מהו מקור האיסור לחלוב בשבת, האם הוא מדאורייתא או מדרבנן. שנית יש לברר מהן הדרכים ההלכתיות המאפשרות חליבה בשבת. ולבסוף יש לברר מהי המציאות.

בגמרא (שבת צה ע"א) מובאת מחלוקת בין ר' אליעזר לחכמים לגבי כמה מלאכות, האם איסורן הוא מהתורה או מדרבנן:

תנו רבנן: החולב והמחבץ והמגבן כגרוגרת, המכבד, והמרבץ, והרודה חלות דבש, שגג בשבת – חייב חטאת, הזיד ביום טוב – לוקה ארבעים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות.

מפשט הסוגיא עולה כי לדעת ר' אליעזר, חליבה בשבת אסורה מהתורה, ואילו לדעת חכמים, חליבה בשבת אסורה מדרבנן. בניגוד להבנה זו, כתבו רוב הראשונים, שחכמים חולקים על ר' אליעזר רק בקשר לחלקה השני של הברייתא, מ'המכבד', אך בקשר לחלקה הראשון של הברייתא (החולב והמחבץ והמגבן) אין מחלוקת, ולכולי עלמא חליבה אסורה מהתורה.

נחלקו הראשונים, מדוע אסורה החליבה בשבת:

בתוספות (שבת עג ע"ב ד"ה מפרק) מובאת דעת ר"י, שהאיסור הוא משום מפרק (דש), וכך גם דעת הרמב"ם (ה' שבת פ"ח ה"י). האיסור במלאכת דש הוא להוציא דבר הבלוע, ממקום גידולו, ולכן החליבה אסורה, הואיל ואנו מוציאים את החלב מתוך העטין.

לעומתם, לדעת ר"ת (תוספות, שבת עג ע"ב ד"ה מפרק) מלאכת דישה שייכת רק בגידולי קרקע[1], וממילא אין לאסור את החליבה משום דש. לשיטתו, אסורה החליבה משום ממחק. האיסור במלאכת ממחק הוא להחליק את העור. פעולת החליבה גורמת להחלקת העטין, ולכן אף היא אסורה[2].

להלכה נפסק שהחולב עובר על איסור תורה של מפרק (דש)[3].

ב. פתרונות לחליבה בשבת בדרך היתר

אף שהחליבה אסורה בשבת, הותר לחלוב בשבת בדרכים מסוימות, בגלל הצער שיש לבהמה מכך שאין חולבים אותה[4]:

1. השו"ע[5] פוסק שמותר לומר לגוי לחלוב את הבהמה בשבת, משום צער בעלי חיים. החלב שנחלב בשבת אסור בהנאה בו ביום.
2. אם אין גוי שיחלוב את הבהמה, ניתן להקל ולחלוב באופן שהחלב לא יישמר אלא יאבד[6].
3. יש פוסקים שהתירו לחלוב, ולהוציא את החלב על גבי אוכלין[7].

ברפתות[8] במדינת ישראל כיום, חליבה באופן המותר בשבת, נעשית באחת מארבע הדרכים הבאות:

1. חליבה על ידי גוי, כפי שכתב השו"ע.
 2. שימוש במכונת חליבה. הרכבת הגביעים על עטיני הפרה בעזרת ואקום נעשית לפני תחילת פעולת החליבה. בהמשך, מופעלת מערכת נוספת על ידי שעון שבת והיא מתחילה את החליבה עצמה[9].
 3. חליבה במכונת חליבה, שבתחילת הפעלתה מוזרם החלב הנחלב לאיבוד, ורק לאחר מכן בפעולת 'גרמא', מוסטת זרימת החלב לשמירה במכל החלב[10].
 4. חליבה ברובוט חליבה - מערכת חדשה שבה הפרות נחלבות ללא מעורבות אדם בתהליך. הפרה מגיעה בעצמה, בהתאם לרצונה וצרכיה, אל רובוט החליבה, וזה מזהה את הפרה, מרכיב בעצמו את הגביעים על הפטמות וחולב את הפרה, באטמוט (אוטומציה) מושלם.
- אין ספק שזוהי הדרך הטובה ביותר לחליבה בשבת מבין כל הדרכים, שהרי אין בה כל מעורבות של בני אדם.

ג. הנאה מחלב שנחלב באיסור בשבת

עד כה עסקנו בדרכי החליבה המותרות. כפי שראינו בדברי השו"ע, גם חלב שנחלב באחת הדרכים המותרות שהוזכרו לעיל, נאסר בהנאה בשבת שבה נחלב, אך במוצאי שבת מותר לשתותו. אך לצערנו, בחלק מהרפתות נעשית החליבה בשבת בדיוק כפי שהיא נעשית בימות החול. גם חלב זה מגיע אל חברות השיווק הגדולות, והשאלה שמתעוררת היא, האם חלב זה מותר בהנאה או אסור בהנאה.

השו"ע (או"ח סי' שיח סעי' א) פסק:

המבשל בשבת, (או שעשה אחת משאר מלאכות), במזיד - אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד.
ובשוגג - אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד.

ה'משנה ברורה [11] כתב, שאפילו אם האדם שעשה את המלאכה עשה זאת עבור אדם אחר, מותר לאדם שעבורו נחלב החלב ליהנות מהמלאכה מיד במוצאי שבת.

לכאורה, על פי פסקם של השו"ע והמשנ"ב, על אף שאין לחלוב חלב בדרכים אסורות, מכל מקום החלב נאסר רק למי שחלב בעצמו ולא לשאר האנשים. לכן גם אם למחלבות מגיע חלב שנחלב בשבת באופן שאסור, אין איסור ליהנות ממנו.

אולם, ה'כתב סופר [12] כתב, שכל ההיתר להשתמש בדבר במוצאי שבת למי שהמלאכה נעשתה עבורו, הוא דווקא כשאירע הדבר במקרה. כאשר הדבר נעשה בקביעות, קנסו חכמים את מי שנעשתה המלאכה בשבילו, ואסור לו ליהנות מהמלאכה, כפי שאסור למי שעשה מלאכה לעצמו [13]. לפי דברים אלו, נראה שחלב שנחלב בשבת יהיה אסור עולמית גם לאחרים, הואיל ומלאכת החליבה נעשתה עבורם, ולא עבור הרפתן המחלל את השבת.

מנגד, חשוב לציין כי הרב פרנק כתב בשו"ת 'הר צבי' [14], שדברי הכתב סופר מכוונים רק למי שנעשתה המלאכה בידיעתו וברצונו, אז נאסר הדבר עולמית לעושה העברה ולמי שהמלאכה נעשתה בעבורו והתכוון ליהנות ממנה.

על כן, כאשר יודעים בוודאות שיש לפנינו חלב שנחלב באיסור, יש להימנע מלשתות חלב זה [15], אך כאשר יש ספק אם החלב נחלב בשבת או לא, ודאי שמותר להקל ולשתות חלב זה.

סניף נוסף להקל הוא בתערובת של חלב שנחלב בהיתר עם חלב שנחלב באיסור. בדרך כלל אין שומרים על החלב שנחלב בשבת באיסור שלא יתערב עם חלב שנחלב בהיתר ביום שישי ועם חלב שנחלב בהיתר במוצאי שבת, אלא הוא מעורב עימם. גם לדעת ה'כתב סופר', המחמירה ואוסרת עולמית בהנאה ממעשה שבת, גם למי שנחלב החלב בשבילו, כל זה הוא דווקא כשהחלב האסור אינו מעורב עם חלב מותר, אבל אם הוא מעורב בחלב שנחלב בהיתר, האיסור בטל חד בתרי ולא כשאר תערובות של לח בלח מין במינו שבטל בשישים [16].

כיום בתנובה יש שתי רמות של כשרות, רמת כשרות 'מהדרין' ורמת כשרות רגילה. ברמת כשרות 'מהדרין', מקפידים שלא להשתמש כלל בחלב שנחלב בשבת באיסור. לעומת זאת, ברמת כשרות רגילה משתמשים גם בחלב שנחלב באיסור.

כיוון שגם החלב הכשר בכשרות הרגילה לא נחלב באיסור בוודאות, ניתן להקל וליהנות ממנו. זאת משום שיש דעות שגם אם מדובר בחלב שנחלב באיסור, מותר גם למי שנחלב עבורו ליהנות ממנו, ואף לדעות המחמירות בטל האיסור, שכן מדובר כאן בתערובת של חלב שנחלב באיסור עם חלב שנחלב בהיתר.

סיכום

ודאי שראוי לצרוך חלב כשר בכשרות 'מהדרין', ויש בכך הידור להעדיף חלב זה על חלב כשר בכשרות רגילה, אך אם אין בנמצא חלב כשר בכשרות 'מהדרין', אפשר לכתחילה להקל ולצרוך חלב כשר בכשרות רגילה, ואין צורך לחפש חלב במקום אחר.

דבר זה נכון גם לגבי חלק ממוצרי החלב ברמת כשרות רגילה. מוצרים שאינם 'מהדרין' בשל חשש לחליבה אסורה בשבת (ולא בשל רכיבים המצויים בהם שאינם 'מהדרין'), אפשר להקל בהם לכתחילה, ואין צורך לחפש אחר מוצר דומה בכשרות מהודרת.

כמו כן, ניתן לבדוק באתר האינטרנט של 'תנובה' ברשימת המוצרים, ולראות בכל מוצר מהי הסיבה שאין המוצר כשר בכשרות 'מהדרין'. אם הסיבה היא חשש לחליבה אסורה בשבת, יש בהחלט מקום רב להקל בכך, בשעת הצורך.

[1] גם ראשוניים אחרים סוברים שאין דישה אלא בגידולי קרקע, אך לדעתם, בהמה נחשבת לגידולי קרקע, משום שהיא ניזונה מהקרקע.

[2] יש שיטות נוספות לגבי איסור חליבה: לדעת הירושלמי, חליבה אסורה משום קוצר. לדעת הרשב"א בשם ר"ת, חליבה אסורה משום בורר. לדעת היראים, חליבה אסורה משום טוחן. לדעת רב האי גאון והרמב"ן, אין מלאכת החליבה אסורה מהתורה אלא מדרבנן.

[3] משנ"ב, או"ח סי' שכח ס"ק קח.

[4] איסור צער בעלי חיים הוא מהתורה, לחלק מן הפוסקים, ואיסור אמירה לגוי באיסורי תורה, הוא משום שבות.

[5] שו"ע, או"ח סי' שה סעי' כ.

[6] חזו"א, או"ח סי' נו ס"ק ד; עיין גם שמירת שבת כהלכתה, פרק כז סעי' מט. הרב קוק (באורח משפט סי' סד) לא רצה להתיר חליבה לאיבוד אלא רק על ידי גוי, ומכל מקום כתב: 'ודי לנו אם נעלים עין מאלה שהם מקילין לחלוב ע"ג קרקע, וגם זה אין ראוי שתצא הוראה מפורשת משום ת"ח מוחזק בהוראה.'

[7] הרב ישראל, עמוד הימיני, ח"א סי' כד. יסוד ההיתר הוא: כשם שהתירו לסחוט ענבים על גבי אוכלין בשבת, כך יש מי שהתיר לחלוב על גבי אוכלין. אך רבו הדעות שאסרו חליבה באופן זה, ולכן אין להקל בכך לכתחילה, עיין בילקוט יוסף, סי' שה סעי' ו.

[8] סקירה זו נלקחה ממאמרו של הרב זאב ויטמן, רב תנובה, בנושא 'חלב שנחלב בשבת באיסורי' (בנתיב החלב ח"ג).

[9] הצעה זו העלה החזו"א בתור אפשרות לחליבה בדרך היתר על ידי מכונת חליבה. כיום המערכת פועלת כך, שאפילו הכמות המועטה של החלב היוצא בעת חיבור הגביעים הולכת לאיבוד.

[10] זו הדרך השנייה שהציע החזו"א. היא עדיפה על הקודמת, הואיל ובה נעשה המעבר מחליבה לאיבוד לשמירת החלב, בפעולת 'גרמא'.

[11] משנ"ב, שם ס"ק ה.

[12] שו"ת כתב סופר, או"ח סי' כ.

[13] וכן פסקו חלק מהאחרונים, כגון: שו"ת שבט הלוי, ח"ג סי' נד אות ב; שו"ת אור לציון, ח"ב עמ' רכט; ילקוט יוסף, סי' שיח סעי' ו.

[14] שו"ת הר צבי, או"ח סי' קפ.

[15] מלבד הטעם שיש לחשוש לדעות המחמירות, יש להחמיר ולא לשתות חלב איסור כדי לא לחזק ידי עוברי עברה.

[16] הערת עורך (אב"ד) אם כי כאן מדובר על תערובת לח בלח, וקיימא לן שלח בלח בעינן שישים, כבר כתבו האחרונים (עי' רדב"ז ח"ד סי' קצט, ושו"ע, או"ח סי' תנה סעי' ד, ועי' באריכות בספר נפש חיה (מרגליות) סי' שי ס"ק ג, ובהערותינו שם) שזה דווקא בדבר שיש בו משום נתינת טעם, ובדבר שאין משום נתינת טעם, גם לח בלח בטל חד בתרי.

חליבה על ידי גוי - הרחבה

כותב הרמב"ם :

אסור לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת,
אף על פי שאינו מצווה על השבת,
ואף על פי שאמר לו מקודם השבת,
ואף על פי שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת.
ודבר זה אסור מדברי סופרים,
כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן.

(רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה א)

7. לפי דברי הרמב"ם, מהו טעם איסור אמירה לגוי בשבת?

למרות זאת, בעניין חליבה פסק השולחן ערוך :

מותר לומר לאינו יהודי לחלוב בהמתו (של ישראל) בשבת,
משום צער בעלי חיים, שהחלב מצערה.
והחלב אסור בו ביום.

(שולחן ערוך סימן שה סעיף כ)

8. מדוע התירו לומר לגוי לחלוב בשבת את בהמתו של היהודי?

9. השולחן ערוך פסק שהחלב אסור בו ביום. טעם הדבר הוא, משום שדומה למשקין שזבו מפירות העומדים לסחיטה. עיין במשנה ברורה סימן שכ ס"ג ו הסבר בלשונך את טעם האיסור.

למדנו שחלב שנחלב בשבת אסור לשתות אותו בשבת. מה בפועל עושים בו?

כיון שאסור לשתותו – אסור לטלטלו משום איסור מוקצה.
ומותר להוליכו לקירור על ידי גוי,
משום שיש בזה היתר של שבות דשבות במקום הפסד.

(אורחות שבת פרק ד סעיף לב)

"מהי שבות דשבות?" איסור אשר איננו בגדר מלאכה דאורייתא, נקרא שבות. שבות דשבות הוא איסור שמפני שתי סיבות איננו אסור מדאורייתא. במקרה שלנו, התירו שבות דשבות במקום הפסד.

10. מהן שתי הסיבות שהופכות את הפעולה של העברת החלב לקירור על ידי גוי ל"שבות דשבות"?

חליבה לאיבוד

מה נעשה במקרה שאין גוי שיחלוב את הבהמה?
ובזמן שאינו מוצא אינו יהודי לחלוב –
נראה דיש להקל לחלוב לתוך כלי מאוס,
שהחלב ילך לאיבוד או על הארץ.

(חזון איש אורח חיים סימן נו סעיף קטן ד)

ההיתר לחלוב לאיבוד בשעת הצורך, מבוסס על כך שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה, כיוון שאין החליבה נעשית לצורך שימוש בחלב. מלאכה שאינה צריכה לגופה היא איסור דרבנן, ולכן, בשעת הצורך ומשום צער בעלי חיים, אפשר להסתמך על הדעה המקלה, הסוברת שכאשר המשקה הולך לאיבוד אין זה דומה כלל למלאכת דש.

חליבה במכונה

משק שנמצאת בו מכונת חליבה, אפשר להשתמש בה בשבת.
והמכונה צריכה להיות מחוברת לשעון, אשר יכוון מבעוד יום כדי להפעיל ולהפסיק פעולתה לעיתים מזומנות.
חיבור המכונה אל עטיני הפרה יעשה בזמן שאין המכונה מופעלת.
[אם] היה צריך לחבר את המכונה אל עטיני הבהמה בשעה שהמכונה מופעלת –
יחלוב על הארץ כדי שהחלב ילך לאיבוד.

(שמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיף מח)

ואכן, במכונות המצויות כיום, אין אפשרות לחבר את מכונת השאיבה כאשר היא איננה פועלת, משום שהחיבור נעשה על ידי ואקום שנוצר תוך כדי פעולת השאיבה. לפי ההלכה שראינו, יש להקפיד שהחלב ילך לאיבוד. אך אל דאגה, אין צורך שכל החלב ילך לאיבוד, אלא די בחלב הראשון. המכונה מזרימה את החלב הראשון שיוצא לתוך "כד שבת" - כלי מיוחד שיש בתוכו חומר פוגם. להרחבה, עיין במאמר בנושא [חליבה בשבת](#), מתוך האתר של מכון "צומת".

אם הינך רוצה להרחיב ידיעותיך אודות הפתרונות ההלכתיים והטכנולוגיים המיושמים כיום ברפתות המודרניות של יהודים שומרי שבת, הנך מוזמן לעיין בספרים. נציין לפניך מספר מקורות העוסקים בכך:

שמירת שבת כהלכתה פרק כז סעיפים מו-נג.
מנוחת אהבה חלק ב פרק ו סעיפים יד-כא.

שו"ת מעשה חושב חלק א עמודים שג-שנב.

תחומין כרך ז עמודים 173 - 144.

כרך יא עמודים 170 - 175.

כרך טו עמודים 410 - 393.

[הרחבה נוספת על מלאכת דש](#)

שאלה מאתר "ישיבה":

אדם המגדל תרנגולים בחצרו נוהג בשבת לטבול לחם במים, לסחוט אותו ולתיתו לתרנגולים לאכול. האם הוא נוהג כהוגן? לטענתו, ללא הסחיטה התרנגולים לא יאכלו את הלחם.

[תשובה](#) הרב מיכאל יומטוביאן

זורה

בביאור הלכה (סוף סימן שיט דיבור המתחיל "מפזר") מביא פירוש מעניין בכוונת הירושלמי:

ובספר אלפי מנשה (לרבי מנשה מאיליה, תלמידו של הגאון מוילנא) פירש דכוונת הירושלמי, דהוא במעביר ארבע אמות ברשות הרבים על ידי הרוח. והוא על דרך דוגמא, פירוש, דכמו בזורה, אף דהרוח הוא מסייעתו, אפילו הכי חייב, כן ברוקק, דהעברתו על ידי הרוח, גם כן חייב.

1. בחר את האפשרות הנכונה והשלם את הדרוש.

הפירוש הפשוט בדעת הירושלמי הוא שהיורק ברוח בשבת חייב משום - מלאכת זורה / מעביר ארבע אמות ברשות הרבים.

לפי הפירוש שהובא בביאור הלכה בשם "אלפי מנשה" - היורק חייב במקרים מסוימים משום... , והחידוש בכך הוא, שהאדם חייב למרות שמעשהו התבצע בעזרת הרוח.

2. מה יהיה דינו של אדם היורק ברוח בשבת ברשות היחיד?

לפי הרמ"א ...

לפי פירושו של "אלפי מנשה" ...

[הרחבה נוספת על מלאכת זורה](#)

בורר

הוצאת פסולת יחד עם מקצת מהאוכל - הוספה

בספר לתלמיד (עמוד 41) הבאנו את הפסיקה המקובלת המתירה להוציא פסולת עם מעט מן האוכל. יש להוסיף, שהחזון איש זצ"ל חולק על כך. לדעתו יש בזה איסור בורר, כיון שבסופו של דבר, בעקבות הפעולה שלו נשאר האוכל מבורר ללא פסולת. ואולם ישנם מצבים שונים שחלקם מותרים אף לדעתו, והרוצה להרחיב יעיין בספר אורחות שבת פרק שלישי, עמודים קנג – קנז.

ברירה סמוך לאכילה

ואם כוונתו (בברירת כמות גדולה) כדי שישתייר גם אחר סעודה, או על סעודה אחרת – חייב חטאת.

אך אם ממילא נשתייר מברירתו עד לאחר הסעודה – אין בכך כלום, כיון שכבר בירר בהיתר.

(משנה ברורה שם סעיף קטן ה)

למרות שאסור לברור כמות גדולה יותר מן הדרוש לצורך הסעודה הסמוכה, בכל זאת, רבים מן הפוסקים סוברים שלצורך הגשת מאכלים לאורחים – מותר לכתחילה לברור יותר מן הדרוש להם (כף החיים סימן שיט אות לו, ופוסקים נוספים). אמנם, יש מי שנוטה להחמיר ולאסור זאת (הגאון הרב עובדיה יוסף קול סיני עמוד 282).

1. חשבו וכתבו, מהי סיבת ההיתר להרבות לצורך אורחים. (ניתן להיעזר בשמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה קטו, או במנוחת אהבה חלק ב פרק ז סעיף יט)

ברירה ביד ולא בכלי

2. מותר בשבת להשתמש במפצח אגוזים, על אף שזהו כלי המיוחד לפיצוח. מהי סיבת ההיתר? היעזר בשמירת שבת כהלכתה, פרק ג סעיף לח הערה קו.

3. א. יש הנוהגים להכניס למלחיה כמות קטנה של גרגרי אורז, כדי שישפגו את הלחות. האם יש בעיה בשבת בשימוש במלחיה כזו, אשר בה המלח יוצא והאורז נשאר? (עיין בשמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף סו)

ב. איזו בעיה הלכתית יכולה להיות כשמוציאים ביד את שקית התה, ונוטפות ממנה טיפות אל תוך הכוס? (עיין בשמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף סד)

ג. יש פוסקים המקלים בשני המקרים הללו. הסבר את טעמם. (שמירת שבת כהלכתה פרק ג הערה קמ, מנוחת אהבה חלק ב פרק ז סעיפים מ, מד)

איסור ברירה הוא בתערובת של מינים השונים זה מזה

בהגדרת המלאכה למדנו, שאיסור ברירה הוא רק כאשר ישנם "שני מינים המעורבים זה בזה". עלינו לדעת מתי נחשבים שני דברים כמינים שונים – שברירתם זה מזה אסורה, ומתי הם נחשבים כמין אחד ואין בהם איסור ברירה.

ישנם מצבים שבהם אין מה להתלבט, כגון, תערובת של גרעיני דלעת וגרעיני חמניות. ודאי שאלו הם שני מינים, ואסור לברור מין אחד מתוך התערובת, אלא אם כן מתקיימים שלושת התנאים שלמדנו בפרק זה.

אך ישנם מצבים שבהם ההגדרה של "שני מינים" אינה כל כך פשוטה. נמחיש את הספק על ידי דוגמאות אחדות, ולאחר מכן ננסה ללמוד כיצד להכריע בכולן.

- א – ענבים ירוקים וענבים שחורים, האם נחשבים הם לשני מינים שונים?
- ב – תפוחי עץ גדולים וקטנים
- ג – לחם מקמח מלא ולחם מקמח לבן
- ד – מצות שבורות ומצות שלימות

כתב הרמ"א:

שני מיני דגים מקָרִי (נחשבים) שני מיני אוכלים,
ואסור לברור אחד מחברו – אלא בידו, כדי לאכלן מיד...
אבל כל שהוא מין אחד, אף על פי שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות –
לא מקָרִי ברירה.
ואפילו היו שני מינים, ובורר משניהם ביחד הגדולות מתוך הקטנות או להפך –
שָׁרִי (מותר), הואיל ואינו בורר מין אחד מתוך חברו.

(רמ"א סימן שיט סעיף ג)

- 4. א. הרמ"א כתב את העיקרון שאיסור ברירה שייך דווקא במין אחד / בשני מינים.
- ב. הדוגמה שנתן הרמ"א לשני מינים היא...
- הדוגמה שנתן הרמ"א למין אחד היא...

דוגמאות אלו של הרמ"א מלמדות ומכוונות אותנו, אולם על סמך דבריו איננו מסוגלים עדיין לענות על כל השאלות שהצבנו לעיל.

לכן נעיין במקור הבא, שמרחיב בהגדרת הכללים, ובהבאת דוגמאות:

הקובע דין שני מינים לעניין ברירה הוא –
ששונים זה מזה בשמם, בטעמים או בתשמישם.

שונים זה מזה בשמם – כיצד?

כגון, שני סוגי פירות – תפוח ואגס, שני סוגי כלים – סכין ומזלג.

שונים זה מזה בטעמים – כיצד?

כגון, בשר צלי ומבושל, שקדים מרים ומתוקים, פירות חיים ומבושלים.

שונים זה מזה בשימושם – כיצד?

כגון, צלחות שטוחות ועמוקות, קמח מצה והחתיכות הגדולות שבו.

(על פי "איל משולש" פרק ב סעיף ה)

5. נסה לפסוק את הדין במקרים שהסתפקנו בהם בתחילת הדיון. כתוב לגבי כל אחד מהמקרים אם הוא נחשב כמין אחד או כשני מינים.

א. ענבים ירוקים ושחורים

ב. תפוחי עץ גדולים וקטנים

ג. לחם מקמח מלא ולחם מקמח לבן

ד. מצות שלימות ושבורות

להלן דוגמאות שכיחות נוספות לשני מינים:

מוצרי חלב שונים: שמנת ולבן, גבינה לבנה וגבינה צהובה.

מיני בגדים שונים: חולצות ומכנסיים.

ספרים שונים: משנה וגמרא.

עוגות ממינים שונים.

זנים שונים של פירות שדרך בני אדם להקפיד על השוני שביניהם.

פרי שלם ופרי מרוסק.

(על פי איל משולש פרק ב סעיפים יח, יט)

שטיפת פירות וירקות במים

כתב השולחן ערוך:

אין שורין את הכרשינין (סוג של מאכל בהמה),
דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת.

(שולחן ערוך סימן שיט סעיף ח)

והוסיף על כך המשנה ברורה:

אם יש פסולת ואוכל מעורבין –

אסור ליתנם במים כדי שיפול הפסולת למטה, כגון עפר,
או שיציף למעלה, כגון תבן.

(משנה ברורה שם ס"ק כח, כט)

האומנם אסור לשטוף פירות בשבת!?

השמירת שבת כהלכתה מבחין בין לכלוכים המעורבים בפירות לבין לכלוך הדבוק בפרי עצמו.

פירות או ירקות שמעורבת בהם פסולת כלשהי,

ואין רוב בני אדם אוכלים כזה –

אסור לתיתם במים כדי שהפסולת תרד או תעלה מהם.

וכן אסור לשטוף את הפסולת על ידי זרם מים,

שכן גם בזה יש משום הפרדת הפסולת מן האוכל.

אלא, יכין וישטוף פירותיו בערב שבת.

ואולם אם לכלוך דבוק בפירות,

או שיש עליהם אבק או חומר ריסוס וכדו' –

מותר להסירו על ידי הזרמת מים עליהם,

ויעשה כן רק סמוך לאכילת הפירות.

(שמירת שבת כהלכתה פרק ג סעיף כב)

6. א. נוודא שאכן הבנת נכון את דעת השמירת שבת כהלכתה.

לדבריו, ישנו חילוק בין מקרה שבו האוכל והפסולת _____ זה בזה, לבין מקרה שבו הפסולת
_____ לפירות. במקרה הראשון מותר / אסור לשטוף את הפירות, ואילו במקרה השני מותר
/ אסור לשוטף סמוך לאכילתם.

ב. ננסה ביחד להבין את טעם הדברים –

כאשר הלכלוך דבוק בפרי מותר לשוטפו, כיוון שבעצם אין זו תערובת של אוכל ופסולת, אלא זה דומה
לפרי עם _____, שמותר _____ אותה, בהתאם לתנאים שלמדנו.

לעומת זאת, בספר ילקוט יוסף כתב בפשטות:

מותר לכתחילה לשטוף פירות וירקות בשבת,

כשעושה כן על דעת לאכול לאלתר,

ואין לחוש בזה משום בורר.

וכן המנהג.

ובהסבר הדברים כתב שם:

דְּמִי (דומה) לקליפת פירות וירקות – דְּשָׁרִי (שמותר), דלאו דרך ברירה היא.

(ילקוט יוסף שבת ג עמוד שכו)

הערות:

א. נשים לב שההיתר לשטוף הוא דווקא סמוך לסעודה.

ב. בשמירת שבת כהלכתה כתב שם בהערה נג [מט], שאף כאשר הלכוד דבוק בפרי - עדיף לשוטפו,

ולא לשרותו בתוך כלי עם מים. ויש סוברים ששריית הפירות אסורה בכל מקרה, משום

שאסור לברור בכלי, והמים כאן משמשים ככלי של ברירה.

העשרה נוספת על [מלאכת בורר](#)

שאלה על בורר במאכל לכלבים:

אם נכנסו נמלים לקערה עם דוגלי לכלבים, האם מותר בשבת לשפוך את כל הדוגלי לרצפה ולקחת

רק אותו?

[תשובת הרב דוד חי הכהן](#)

זורה

הגדרת המלאכה

לאחר הדישה עדיין מעורבים הגרעינים במוץ. מלאכת זורה היא הפרדתם באמצעות הרוח -

כדי להפריד את התבואה מהקשים והמוץ זורים אותה לרוח,

והקש והמוץ שהם קלים נפרדים מגרעיני החיטים.

גם הנוטל בידיו תבואה המעורבת במוץ שלה, ונופח בפיו להסיר המוץ ממנה,

אסור מן התורה משום זורה,

שכל הפרדת פסולת מאוכל על ידי רוח הרי היא בכלל זרייה.

(מנוחת אהבה חלק ב עמוד רב)

תמחה הגמרא:

היינו זורה, היינו בורר, היינו מרקד?

רש"י: והלא כולן מלאכה אחת הן, דמפריש אוכל מן הפסולת.

(אם כן, מדוע נחלקו לשלושה אבות מלאכה נפרדים?)

אֲבִי וְרָבָא דְאָמְרֵי תְרוּוּיָהּ (אבבי ורבא - אומרים שניהם):

כָּל מִילְתָּא דְהוּא בְּמִשְׁכָּן, אִף עַל גַּב דְאִיכָּא דְדַמְיָא לָהּ – חָשִׁיב לָהּ.

(כל מלאכה שהיתה במשכן, אף שיש מלאכה אחרת שדומה לה - נחשבת למלאכה בפני עצמה.)

(מסכת שבת דף עג עמוד ב)

7. על פי ביאור רש"י, מהי המטרה של מלאכת זורה? _ _ _ _

לעומת זאת, בתלמוד הירושלמי כתוב:

רקק והפריחתו הרוח (אדם שיִרְק בשבת והרוח פיזרה את הרוק) –

חייב משום זורה.

(תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ז הלכה ב)

8. בחר את האפשרויות הנכונות:

אדם שיורק - מתכוון / אינו מתכוון לברור אוכל מתוך פסולת,

לכן, לפי הגמרא וביאור רש"י - יש / אין לחייבו מדין זורה.

לעומת זאת, התלמוד הירושלמי - מחייב / אינו מחייב מדין זורה.

על פי הדברים שלמדנו, נבין את המחלוקת הבאה בין הרמ"א למשנה ברורה. מחלוקת זו עשויה להשפיע, כפי שנראה בהמשך, על שאלות נוספות המצויות בימינו - שימוש במטהר אוויר, מכשיר אדים, וכדומה.

כתב הרמ"א:

הרוקק ברוח בשבת, והרוח מפזר הרוק, חייב משום זורה.

(רמ"א סימן שיט סעיף יז)

לעומת זאת, המשנה ברורה הקל בכך וכתב:

ולא ראינו מי שחושש לזה.

דמלאכת זורה היא כעין בורר, דמברר פסולת מתוך אוכל,

אבל בכולו פסולת – אינו חייב משום זורה.

(משנה ברורה סעיף קטן סח, וביאור הלכה שם דיבור המתחיל "מפזר")

9. בחר את האפשרויות הנכונות.

הרמ"א / המשנה ברורה - מחמיר וחושש לדעת הירושלמי.

ואילו הרמ"א / המשנה ברורה - אינו חושש לכך.

הלכות מעשיות

מותר להשתמש בשבת במטהר אויר או בבקבוק בושם, אשר על ידי לחיצה בפקק מתפזר

הבושם ומתחלק לרסיסים דקים מאוד, ואין בזה משום זורה.

(מנוחת אהבה חלק ב פרק ז סעיף ד, וכן פסק בשמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף יד [יג])

מותר במקום הצורך לתת מים בתוך מכשיר אדים קרים או בתוך מצנן,

אף שהמים מתרסקים לטיפות קטנות ומתפזרים לאוויר.

(ומובן שיש להפעיל את המכשיר מבעוד יום על ידי שעון שבת.)

(אורחות שבת חלק א פרק ג סעיף קלד)

בוטנים שמעורבים בהם קליפות, אסור לנפוח ברוח פיו לפזר הקליפות מהבוטנים.

(על פי מלאכת שבת עמוד לא)

מרקד

הגדרת המלאכה

אחר טחינת הקמח צריך לנפותו מן הסובין המעורבים בו.
פעולה זו נעשית על ידי הרקדת הקמח בנפה,
באופן שהקמח יוצא מן החורים שבנפה, ונשארים בה הסובין.

(על פי מנוחת אהבה חלק ב מבוא לפרק ז)

לפי דעת רבנו חננאל

כל ברירת פסולת מתוך אוכל הנעשית בכלי, שייכת למלאכת מרקד,
ומלאכת בורר היא דווקא בבורר ביד.

אולם לדעת רש"י ועוד ראשונים

הבורר אוכל מתוך פסולת על ידי כלי,
באופן שהאוכל נשאר בכלי והפסולת יוצאת ממנו, הרי הוא אסור משום בורר,
ואם הפסולת נשארת בכלי והאוכל יוצא ממנו, הרי זה אסור משום מרקד.

(מנוחת אהבה חלק ב מבוא לפרק ז)

תולדת מרקד

המנפה שני מינים הראויים לאכילה כדי להפרידם זה מזה –
חייב משום תולדת מרקד.

(על פי אגלי טל מלאכת מרקד סעיף ב)

קמח מצה שמעורבות בו חתיכות מצה –

אסור להניחו בתוך הנפה כדי להפריד ממנו את חתיכות המצה.

(על פי חיי אדם כלל יח סעיף א)

10. האם המקרה שמתואר בחיי אדם הוא אב או תולדה? הסבר.

טוחן

חיתוך ירקות - הכנת סלט לסעודה

למדנו שגם כשחותך בסכין סמוך לסעודה ראוי שלא לחתוך חתיכות קטנות ממש, אלא יחתוך חתיכות גדולות קצת. מהן חתיכות "גדולות קצת"?

בביאור הלכה (סימן שכא סעיף יב ד"ה "המחתך") כתב שקשה להגדיר זאת. ובפסקי תשובות סימן שכא אות ד כתב: "יש שכתבו שכל דבר לפי מה שרגילים לחתוך אותו נקרא דק, לפיכך החותך ירקות ופירות חיים יחתוך חתיכות גדולות יותר מכפי שרגיל בחול, ויעשה כן סמוך לסעודה.

אין טוחן אחר טוחן

1. כתב בשמירת שבת כהלכתה (פרק לג סעיף ד והערה לו): "מותר לפורר גלולה ולהמיסה בתוך מים, אבל אל יערבב את האבקה במים מועטים, אלא יעשה בלילה רכה יותר".
- א. מה סיבת ההיתר לפורר גלולה? (התשובה פשוטה, וכלולה בדברי האורחות שבת שצוטטו בספר לתלמיד עמוד 54).
- ב. מדוע אין לערבב במים מועטים - לאיזו מלאכה שייך איסור זה?

מאכל שאינו מגידולי קרקע - הערה

בספר לתלמיד (עמוד 54) הבאנו את דברי השמירת שבת כהלכתה שכתב:

אוכלין שאינם מגידולי קרקע -

מותר לטחון אותם, אולם לא בכלי המיוחד לכך.

(שמירת שבת כהלכתה פרק ו סעיף יד)

יש להוסיף את דבריו בהערה מד שם:

"דוקא אם רוב בני אדם יכולים לאוכלו כך, ואפילו בקושי".

במילים אחרות - אם אין רוב בני האדם יכולים לאוכלו בלא הטחינה - אסור לטחון גם מאכלים שאינם גידולי קרקע.

טחינה שלא בדברי מאכל

מלאכת טוחן אסורה לא רק במאכלים, אלא בכל דבר שמפוררים אותו.

אומרת הגמרא:

אמר רב מנשה:

האי מאן דְּסָלִית סִלְתִּי (חותך קיסמים דקים) –

חייב משום טוחן.

(גמרא שבת דף עד עמוד ב)

ובמשנה ברורה פירט את ההלכות הנובעות מכך:

המפרר חתיכת עץ שנרקב ועושה ממנו פולֶּוּעַר (אבקה),

וכן המפרר צרור עפר,

חייב משום טוחן.

וכן הנוסר עצים ליהנות בנסורת שלהן,

או השף (המשפּשֵׁף) לשון של מתכת,

חייב מְשִׁישׁוּף בכל שהוא (חייב אף על שיוף מועט).

(משנה ברורה סימן שכא סעיף קטן מה)

הסרת לכלוך יבש מבגד

כשרוצים להסיר לכלוך מבגד, יש לבדוק אם אין עוברים על איסור מלבן בניקוי הבגד. בנוסף לכך, במקרה שהלכלוך יבוש, עלולים לעבור גם על איסור טוחן, ובכך נעסוק עתה.

כתב השולחן ערוך:

טיט שעל בגדו, משפּשֵׁפוּ מבפנים (מהצד הפנימי של הבגד)... אבל לא בחוץ –

דְּדָמִי לַמִּלְבָּן (שדומה לכיבוס הבגד, האסור משום מלאכת מלבן).

ויש מפרשים דְּהֵי מִלֵּי (דברים אלו אמורים) לח, אבל יבש אסור, דְּהֵי טוחן.

(שפּשֵׁף לכלוך יבש אסור, מפני שמתפורר, והרי זה טוחן.)

(שולחן ערוך סימן שב סעיף ז)

נשים לב, השולחן ערוך כתב שתי דעות -

11. השלם:

לפי הדעה הראשונה / השנייה מותר לשפשף את הלכלוך מבפנים, בין אם הוא לח ובין אם הוא יבש.
לעומת זאת, הדעה הראשונה / השנייה (דעת ה"ש מפרשים") סוברת שאסור לשפשף לכלוך
יבש / לח משום איסור טוהן.
שתי הדעות מתירות / אוסרות לשפשף מבחוץ משום מלאכת טוהן / מלבן.

מהי ההלכה? נחלקו בכך הפוסקים -

יש הסוברים שהדעה המובאת ראשונה בשולחן ערוך נחשבת לדעה העיקרית, ולשיטתם מותר
לשפשף גם לכלוך יבש. כך סוברים הילקוט יוסף (שבת ג עמוד שצה) והמנוחת אהבה (חלק ב פרק ח
סעיף ז).

לעומתם, יש הפוסקים כדעה השנייה,² ואוסרים לשפשף לכלוך יבש. כך סוברים הבן איש חי (שנה
שנייה פרשת משפטים סעיף ו), המשנה ברורה (סימן שב סעיף קטן לו) והשמירת שבת כהלכתה (פרק טו
סעיף לא [כח]).

ישנם מקרים שבהם ניתן לגרד את הלכלוך היבש, גם לדעת המחמירים -

אם הלכלוך היבש הוא מדברי אוכלין שכבר היו טחונים, כגון בצק או דייסה,
או מדברי אוכלין שנתמעכו על ידי הבישול, כגון שעועית מבושלת -
מותר להסירו,³ אם אכן הלכלוך ישאיר כתם בבגד לאחר שיוסר.⁴

(על פי שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף לא [כח])

12. מהם שני הסוגים של לכלוכים יבשים שמותר להסירם מן הבגד בלא חשש לאיסור טוהן?

הרחבה נוספת על מלאכת טוהן

² בפניני הלכה כתב שרוב האחרונים החמירו בכך. ועוד הוסיף, שבמקרה של בוך שהתייבש על הבגד יש הבדל אם בודאי יתפורר
בשעה שמסירים אותו או שיש ספק אם יתפורר. אם יש ספק - מותר, ושום שגם אינו מתכוון, וכשברור שיתפורר - אם יש לו צורך
גדול להסירו, יכול להסירו בשינוי, גם לדעת המחמירים (פניני הלכה שבת א פרק יב הערה 1).

³ משום ש"אין טוהן אחר טוהן".

⁴ תנאי זה של הישארות כתם בבגד קשור לדיני כיבוס בשבת, כפי שמוסבר בספר לתלמיד במלאכת מלבן (עמוד 111).

לש

הנושא של הלכות לישה בכלל, ולישה בשינוי בפרט, הוא נושא קצת קשה להבנה, ולכן בספר לתלמיד לא הרחבנו ביסודות ההלכתיים. כאן, במדריך למורה, נביא כמה מן העקרונות שעומדים בבסיס הדברים.

איסור נתינת משקה למאכל יבש

במלאכת לישה ישנם שני שלבים:

א. נתינת המשקה לתוך המאכל היבש.

ב. עירבוב התערובת ויצירת עיסה.

נחלקו בגמרא אם יש איסור תורה כבר בשלב הראשון של נתינת המשקה, קודם שעירבב.

אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים –

האחרון חייב, דברי רבי.

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: אינו חייב עד שיגביל.

(מסכת שבת דף יח עמוד א)

1. השלם:

לפי _____ יש איסור תורה של מלאכת לישה כבר בנתינת המים לקמח.

לפי _____ אין איסור תורה בשלב של נתינת המים לקמח, אלא איסור דרבנן.

לדעת שניהם יש איסור תורה / דרבנן בשלב השני, של גיבול העיסה.

פסק ההלכה

השולחן ערוך (סימן שכא סעיף טז, וסימן שכד סעיף ג) הביא תחילה, כדעה עיקרית, את הדעה המקלה - דעת רבי יוסי ברבי יהודה, ואחר כך הזכיר גם את הדעה המחמירה - של רבי. רוב בני ספרד, הפוסקים כשולחן ערוך, מקלים כדעת רבי יוסי ברבי יהודה. לעומת זאת, הרמ"א (בספרו "דרכי משה" סימן שכד סעיף קטן א) פסק לחשוש לדעה המחמירה, של רבי. וכך נוהגים בני אשכנז.

הזכרנו לעיל, בשאלה, שגם לדעה המקלה, של רבי יוסי ברבי יהודה, יש איסור דרבנן לתת מים לתוך הקמח. אם כן, כיצד בא לידי ביטוי באופן מעשי ההבדל בין שתי הדעות? נלמד על אחד ההבדלים, השייך ללישה בשינוי -

לישה בשינוי

כפי שלמדנו בספר לתלמיד (עמוד 60) - בדרך כלל, מלאכות שבת אסורות, על כל פנים מדרבנן, גם אם עושים אותן בשינוי. שונה היא מלאכת לישה בכך שבמקרים מסוימים התירו לכתחילה ללוש, אם עושה זאת בשינוי.

כאשר השינוי הוא משמעותי, הוא מתיר אפילו לישה שעיקרה אסור מהתורה, ואולם כאשר השינוי הוא מועט, מתיר הוא רק לישה שאסורה מדרבנן.

שינוי באופן הבחישה, או בכמות, מהווה שינוי משמעותי, המתיר אפילו בלילה האסורה מן התורה. שינוי בסדר נתנית המשקה למאכל נחשב לשינוי מועט, אשר יכול להתיר רק בלילה האסורה מדרבנן.

מבשל

דרגת החום הגורמת לבישול - העשרה

בספר לתלמיד (עמוד 65) הבאנו את דעת השמירת שבת כהלכתה, ששיעור החום ש"יד סולדת בו" הוא לא פחות מ- 45 מעלות.

1. השמירת שבת כהלכתה שם מביא הוכחה מעניינת לכך. מהי ההוכחה? (שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה ג.)

כלי שני

שאלות העשרה

2. יש מקור נוסף בגמרא לכך שכלי שני אינו מבשל: "א"ר יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ... שמע מינה כלי שני אינו מבשל". עיין בגמרא זו (מסכת שבת דף מ עמוד ב) ונסה להסבירה.

3. תוספות שם, דיבור המתחיל "ושמע מינה" שואל: "תנימה, מאי שְׁנָא כלי שני מכלי ראשון, דְּאֵי יד סולדת - אפילו כלי שני נְמִי (גם כן מבשל), וְאֵי אין יד סולדת - אפילו כלי ראשון נמי אינו מבשל?!". נסה להסביר את שאלת התוספות ואת תשובתו שם.

הוספת עלי נענע ופלח לימון לתה חם

משה רוצה לתת עלי נענע לתוך כוס תה חם. יעקב חברו מעדיף לתת לתוך כוס התה שלו פלח לימון. נעסוק במקרה שהכוס היא "כלי שני", וברצוננו לדעת אם מותר להם לעשות זאת.

לפי הדעה המחשיבה כ"קלי בישולי" כל דבר מלבד מים ושמן, אשר כפי שלמדנו, כך הוא מנהגם של רוב בני אשכנז, וכפי שפסק השמירת שבת כהלכתה (פרק א סעיף נט [נג]) אסור יהיה להכניס לימון ועלי נענע לכוס התה הזו, שהיא כלי שני.

לעומת זאת, הדעה המקלה, אשר על פיה נוהגים רוב בני ספרד, מגדירה כ"קלי בישולי" דווקא את "הדברים הרכים, שידוע לכל שמתבשלים בכלי שני". על פי דעה זו, מה תהיה ההלכה בעניין עלי נענע ופלח לימון?

בעניין עלי נענע כותב הילקוט יוסף:

רבים נוהגים ליתן עלי מנטה (נענע) וכדומה לתוך כוס תה חם בשבת, אף שהתה חם בחום שהיד סולדת בו, ויש להם על מה שיסמוכו, דכלי שני אינו מבשל, ואין זה בכלל קלי הבישול המתבשלים אפילו בכלי שני. והמחמיר תבוא עליו ברכה. וצריך לזוהר שהנענע יהיה נקי מחשש תולעים.

גם בעניין פלח הלימון מביא הילקוט יוסף את שתי הדעות:

יש אומרים, שאף על פי שכלי שני אינו מבשל, אסור ליתן פלח לימון לתוך כוס תה חם שהיד סולדת בו, שהלימון חשוב דבר חריף שמתבשל אף בכלי שני. ויש חולקים ומתירים. ומדינא אפשר להקל, ומכל מקום טוב להחמיר.

(ילקוט יוסף שבת ג עמודים קצח-ר)

4. לסיכום - נתינת עלי נענע או פלח לימון לתוך כלי שני חם:

לדעת השמירת שבת כהלכתה...

לדעת הילקוט יוסף...

בישול בדבר גוש

הרחבה

5. האם מותר לשים מלח על תפוח אדמה חם? עיין בשמירת שבת כהלכתה שם, וביתר פירוט באורחות שבת פרק א סעיפים מט, ס ובהערות שם.

6. האם מותר לשים בצלחת אחת מיני ירקות שאינם מבושלים בסמוך לגוש חם, כגון להניח מלפפון חמוץ לצד פשטידת אטריות חמה (המכונה "קוגל ירושלמי")? עיין בשמירת שבת כהלכתה שם, באורחות שבת פרק א סעיף סא, ובהערות שם.

דין בישול אחר בישול במאכל נוזלי

העמקה בדעת הרמ"א

בספר לתלמיד (עמוד 75) הבאנו את דעת הרמ"א בענין תבשיל לח (נוזלי) שהצטנן, שאם חמימותו עדיין ניכרת אין בו איסור בישול, ורק אם הצטנן לגמרי יש בו איסור בישול.

הסבר דעתו של הרמ"א -

יש סוברים שמעיקר הדין הרמ"א סובר כרמב"ם, שאין בישול אחר בישול גם בלח, אלא שהחמיר בלח שנצטנן לגמרי, כדי שלא יבואו להקל גם במקרה שלא נתבשל כלל (חזון איש חלק אורח חיים סימן לז אות יג).

ויש סוברים שלדעת הרמ"א אם הנוזל עדיין חם במקצת, לא פקע ממנו שם בישול הראשון, אך אם נצטנן לגמרי יש בבישולו איסור בישול מן התורה (אגלי טל מלאכת אופה סעיף יד, ובהשמטות).

7. בחר את התשובות הנכונות:

אדם שבישל בשבת דבר לח מבושל שנצטנן לגמרי - מהו תוקפו של האיסור שהוא עבר עליו לדעת הרמ"א?
לפי הסבר האגלי טל הוא עבר על איסור - תורה / דרבנן. לפי הסבר החזון איש הוא עבר על איסור תורה / דרבנן.

העשרה - בישול אחר בישול בדבר נמס

רוני וירון מתלבטים אם מותר לערות מים חמים מכלי ראשון על גבי סוכר הנתון בכוס.
רוני טוען שהדבר מותר משום שהסוכר כבר התבשל בתהליך הייצור, וכמו כל דבר יבש - אין בו איסור בישול אחר בישול.

ירון אינו בטוח שהסוכר נחשב לדבר יבש, משום שמיד עם נתינת המים החמים הרי הוא נמס ונעשה נוזלי, והדבר נחשב אולי לבישול של דבר לח שהצטנן.
בדוק את ההלכה:

לעניין נתינת סוכר לתוך מים חמים – כתב המשנה ברורה דטוב להיזהר שלא ליתן בכלי ראשון לכתחילה, אבל בכלי שני דעתו להתיר. וכן אין לערות מכלי ראשון על גבי סוכר הנתון בכוס.

(על פי אורחות שבת פרק א סעיף כג, וכעין זה בשמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף מט)

ואף שהעיקר להקל בזה, דאנו הולכים אחר תחילה, והסוכר דינו כדבר יבש, מכל מקום מאחר ואין בדבר כל פסידא ושום טורח, לכן המחמיר על עצמו לתת את הסוכר לתוך מים שבכלי שני, תבוא עליו ברכה.

(ילקוט יוסף שבת ג עמוד רמה)

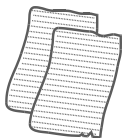
8. קפה נמס הינו דבר יבש, וכבר נתבשל בתהליך הייצור, ובכל זאת יש אומרים שראוי לא לערות עליו מים חמים מכלי ראשון.

- א. הסבר את הסיבה לכך.
- ב. לפי הדעות המחמירות, כיצד יש להשתמש בו?

9. בחר את האפשרות הנכונה: הדעות המקלות סוברות שיש להתייחס לסוכר כמו לתבשיל יבש שנתבשל / לח שנתבשל.

בישול אחר אפייה וצלייה העשרה

במסכת ברכות דנה הגמרא בעניין חובת אכילת מצה בליל הסדר, ונפסקה ההלכה כר' יוסי - שאין יוצאים ידי חובה במצה שנאפתה ואחר כך נתבשלה. הסיבה לכך היא, משום שמצה נקראת בתורה "לחם", ועל כן היא צריכה להיות דווקא אפוייה, בלא בישול (מסכת ברכות דף לח עמוד ב).

10. נסה להביא מכאן הוכחה לענייננו בהלכות שבת, שיש בישול אחר אפיה.

ואולם, כפי שראינו בספר לתלמיד (עמוד 76), יש מחלוקת בעניין איסור בישול לאחר אפייה. לדעת הסוברים שאין בישול אחר אפייה, ניתן לדחות את ההוכחה שהבאנו בעניין המצה, על פי המשך הגמרא המסבירה את טעמו של רבי יוסי: "משום דבעינן (צריכים אנו) טעם מצה, וליכא (ואין)". לדעת רבי יוסי חשוב שיישמר הטעם של המצה, ומכיוון שהבישול מבטל את טעם המצה, אין יוצאים ידי חובה במצה שנאפתה ואחר כך נתבשלה. אך מבחינת הלכות שבת, יתכן שדבר שנאפה והיה ראוי לאכילה, אין תוספת הבישול משמעותית כל כך לגביו, ועל כן אינה אסורה בשבת.

דעת השולחן ערוך בעניין בישול אחר אפייה וצלייה

בספר לתלמיד (עמוד 76) ראינו שהפוסקים מתלבטים מהי דעת השולחן ערוך בעניין בישול אחר אפייה. נרחיב מעט את היריעה, על מנת להבהיר את מקור הספק.

כתב השולחן ערוך:

יש מי שאומר,

דדבר שנאפה או נצלה, אם בשלו אחר כך במשקה – יש בו משום בישול,

ואסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו,

ויש מתירין.

(שולחן ערוך סימן שיח סעיף ה)

דעת ה"ש מי שאומר" מחמירה בשני דברים:

א. יש בישול אחר אפייה וצלייה.

ב. גם לכלי שני שהיד סולדת בו אין להכניס את הפת (וכן כל דבר שאינו מבושל, מלבד מים ושמן).

נחלקו הפוסקים האם דעת ה"ש מתירין" מתירה את שני הדברים שהוזכרו לפניה, או רק את הדבר האחרון.

11. אם נסביר שדעת ה"ש מתירין" חולקת על שני הדברים שהוזכרו לפניה, משמעות הדבר היא - ש' / אין איסור בישול אחר אפייה וצלייה.

עד כאן עסקנו בשאלה למה מתייחסת דעת ה"ש מתירין".

עתה נחזור למחלוקת שהביא השולחן ערוך בין דעת ה"ש מתירין" לבין דעת ה"ש מי שאומר", וננסה לברר כיצד יש לפסוק במקרה זה.

הדעה המקלה - אין בישול אחר אפייה וצלייה

הדעה המקלה טוענת שדעתו העיקרית של השולחן ערוך היא כדעת ה"ש מתירין", זאת על פי כללי הפסיקה הקובעים שכאשר מביא השולחן ערוך שתי דעות בשם "יש אומרים", דעתו לפסוק כדעה השניה ("כנסת הגדולה" כללי הפוסקים כלל סב). כל שכן כאן, שהדעה הראשונה נאמרה בלשון יחיד, והדעה האחרונה נאמרה בלשון רבים.

(ילקוט יוסף שבת ג עמוד רכג. וכן פסק להקל לבני ספרד במנוחת אהבה חלק ב פרק י סעיף כה)

12. "לשון יחיד" הכוונה למילים: _____

"לשון רבים" הכוונה למילים: _____

הדעה המחמירה - יש בישול אחר אפייה וצלייה

הדעה המחמירה סוברת שמאחר שהשולחן ערוך הביא גם את ה"יש מי שאוסר", יש להחמיר כך לכתחילה, כיון שמדובר בספק איסור תורה.

(אור לציון חלק ב עמוד רלב. וכן דעת הגר"ש משאש זצ"ל בספר "כבוד חכמים עטרת פז"
עמוד שסג, וכן בשו"ת משפטי עוזיאל חלק יורה דעה מהדורא תניינא סימן מד)

דעת הרמ"א

כפי שלמדנו בספר לתלמיד (עמוד 77), הרמ"א מחמיר בבישול אחר אפייה וצלייה, וכן נוהגים בני אשכנז.

הכנת קפה שחור

קפה שחור אינו עובר תהליך של בישול בזמן הכנתו, אלא קלייה, שהיא מעין אפייה. בספר לתלמיד (עמוד 78) ראינו שפסיקתם של בני ספרד בעניין קפה שחור תלויה בשאלה של בישול אחר אפייה, אך יש פוסקים החוששים גם מטעם נוסף -

אפילו למאן דאמר שאין בישול אחר אפייה, זהו דווקא בנאפה אפייה גמורה, אבל אם אינה אפייה גמורה - יש בו משום בישול...

והנה הקפה אחר קלייתו עדיין אינו ראוי לאכילה, שהרי אם יתן את הקפה במים קרים לא יהא ראוי לשתיה, ועל כן לכולי עלמא יש בו משום בישול, ולכן אין ליתנו אלא בכלי שלישי שאינו מבשל.

(אור לציון חלק ב עמוד רלב)

בשו"ת יחיה דעת חלק ב סימן מד הביא טענה זו (בשם שו"ת גינת ורדים כלל ג סימן ב), אך הביא את דברי רבי יעקב פראגיי שהשיב על כך ואמר שגם אבקת הקפה ראוי לאכילה, וישנם רבים המערבבים אבקת קפה עם סוכר ואוכלים.

דיני שהייה בתבשיל כמאכל בן דרוסאי

נחלקו הפוסקים האם יש איסור שהייה במאכל המבושל כחצי בישולו, שהוא ראוי לאכילה בשעת הדחק, אך עדיין תוספת הבישול רצויה לו.

הרמ"א פסק כדעה המקלה, וכן מנהג בני אשכנז. וכפי שהסביר המשנה ברורה: "דכיוון שנתבשל

שראוי לאכול על ידי הדחק, תוּ לִיכָא לְמִיחָשׁ (אין לחשוש עוד) שְמָא יחַתָּה, דכיוון שראוי לאכילה למה יחתה בחינם" (משנה ברורה סימן רנג סעיף קטן לו). כלומר: מאחר שהאדם כבר אינו מודאג כל כך ממצבו של התבשיל, שהרי ניתן לאכול כך בשעת הדחק, לכן לא חוששים שיטעה ויגביר את האש.

לעומת זאת, השולחן ערוך כתב כדעה עיקרית את הדעה המחמירה - שלא להשהות מאכל שתוספת הבישול רצויה לו ("מצטמק ויפה לו"), ואילו את הדעה המקלה הביא בשם "יש אומרים".

למרות שבני ספרד פוסקים בדרך כלל על פי השולחן ערוך, במקרה זה רבים נוהגים להקל בכך (כפי החיים סימן רנג סעיף קטן כג, ילקוט יוסף שבת א עמוד ז), אבל לכתחילה, כתבו חלק מהפוסקים, שמכיוון שניתן בקלות לצאת ידי כל הדעות, ראוי שלא להשהות על אש גלויה תבשיל אשר המשך החימום שלו משביח את טעמו, והפתרון לכך הוא להשתמש באש מכוסה (ילקוט יוסף שם, שו"ת אור לציון חלק ב פרק יז הערה ה, מנוחת אהבה חלק א פרק ג סעיף א, פניני הלכה שבת א פרק י סעיף טו).

מהו שיעור "בן דרוסאיי"?

כתב המשנה ברורה:

יש אומרים חצי בישול, ויש אומרים שליש בישול, והשולחן ערוך לקמן בסימן רנד סעיף ב סתם:
חצי בישול, ובמקום הדחק אפשר דיש להקל.

(משנה ברורה סימן רנג סעיף קטן לו)

החזרת כלי על גבי האש - שאלת העמקה למצטיינים

13. עיין היטב בגמרא מסכת שבת דף לח עמוד ב, ובהתאם לכך סמך ברשימה שלפניך את שני המקרים שבהם יש "נפקא מינה" (הבדל הלכתי למעשה) בין שני ה"איכא דאמרי" (שתי הגרסאות) בדעתו של "חזקיה משמיה דאביי".

- א. האדם מחזיק את הקדירה בידו, ובשעת הסרתה מהאש היה בדעתו להחזירה.
- ב. האדם מחזיק את הקדירה בידו, ולא היה בדעתו להחזירה לאש.
- ג. הניח את הקדירה על הקרקע, והיה בדעתו להחזירה לאש.
- ד. הניח את הקדירה על הקרקע, ולא היה בדעתו להחזירה לאש.

הטמנה במקצת בדבר המוסיף הבל

נרחיב מעט בנושא זה, כדי לראות את יסודותיה של ההלכה שלמדנו בספר לתלמיד (עמודים 93 - 95), בעניין כיסוי סיר המונח על הפלטה בשמיכות וכדומה. נלמד על שלושה דברים: א. המחלוקת שבין השולחן ערוך והרמ"א בעניין הטמנה במקצת בדבר המוסיף הבל. ב. פלטה של שבת. ג. כיסוי הסיר המונח על הפלטה.

א. מחלוקת השולחן ערוך והרמ"א בעניין הטמנה במקצת בדבר המוסיף הבל.

כתב בשולחן ערוך:

הטמנה על גבי גחלים – לדברי הכל אסור.

משנה ברורה: אם שולֵי הקדירה נוגעין בגחלים – מְקַרְי (נקרא, נחשב) הטמנה.

(שולחן ערוך סימן רנג סעיף א, ומשנה ברורה שם סעיף קטן מו)

והרמ"א חולק:

ויש אומרים דאפילו אם הקדירה עומדת על גבי האש ממש,

כל זמן שהיא מגולה למעלה –

לא מְקַרְי הטמנה וְשָׂרִי (אינו נקרא הטמנה ומותר).

וכן המנהג.

(שולחן ערוך ורמ"א סימן רנג סעיף א)

14. סמן את האפשרויות הנכונות, והשלם:

הרמ"א פוסק ש"הטמנה במקצת" - מותרת / אסורה.

על פי דעת השולחן ערוך - "אם _____ נוגעין בגחלים", נחשב הדבר להטמנה. כלומר: "הטמנה במקצת" בגחלים - מותרת / אסורה, גם כאשר הסיר אינו מכוסה מלמעלה, ואסור להטמין את הסיר על גחלים אפילו לפני שבת, כפי שלמדנו בספר לתלמיד (עמוד 91) בנושא של הטמנה בדבר _____.

ב. פלטה של שבת - האם לדעת השולחן ערוך יהיה מותר להניח עליה סיר מערב שבת.

פלטה של שבת היא "דבר המוסיף הבל", ובכל זאת גם לדעת השולחן ערוך שאוסר הטמנה במקצת, דין זה איננו חל ביחס לפלטה, משום שאין בה הטמנה כלל. כל החשש הוא דווקא בגחלים וכדומה, שיש אפשרות להטמין את הקדירה בתוכם, ולא בפלטה שהסירים מונחים על גבה. מה גם שבפלטה לא ניתן לשנות את דרגת החום, ולכן לא שייכת הגזירה שמא יחתה בגחלים (שו"ת יחווה דעת חלק ב סימן מה, ופוסקים נוספים). היתר זה בעניין הפלטה קיים גם בהנחה על גבי כיסוי מתכת שעל האש.

ג. סיכום - האם מותר לכסות בשמיכות וכדומה סיר המונח על הפלטה.

למדנו בספר לתלמיד (עמוד 93) שכאשר מניחים בערב שבת סיר על גבי הפלטה, אין לעטוף אותו מכל צדדיו, משום שזוהי הטמנה בדבר המוסיף הבל, ואסור לעשות כן אפילו לפני השבת. לעומת זאת, אם מכסה רק חלק מן הסיר המונח על גבי הפלטה, הרי זו הטמנה במקצת. האשכנזים נהגו להקל כדעת הרמ"א. וכפי שלמדנו בספר לתלמיד (עמוד 94) - גם חלק מבני ספרד נהגו להקל בכך.

הרחבה נוספת על [הטמנה בשבת](#)

העשרה - הטמנה בכלי שני ובטרמוס

ברצוננו לדעת אם מותר בשבת לשים מים חמים בתוך טרמוס המיוחד לשמירת החום, או שפעולה זו נחשבת להטמנה האסורה בשבת.

אומרת הגמרא:

וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר:

לא אסור אלא אותו מיחם,

אבל פינה ממיחם למיחם – מותר.

הַשְּׂתָא אַקוּרֵי קָא מְקִיר לָהּ, אֲרִתּוּחֵי קָא מִירְתַּח לָהּ?!

(הרי עתה רואים אנו שהוא מקרר את התבשיל, שהרי מעבירו למחם אחר,

וכי יש עוד לחשוש שמא יבוא להרתיחו בשבת?!)

(מסכת שבת דף נא עמוד א)

15. בדבריו של רבן שמעון בן גמליאל יש הלכה ונימוק. באיזו מילה מתחיל הנימוק?

הסבר הדברים:

כזכור, סיבת האיסור להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל היא - שמא יבוא להרתיח את התבשיל לפני הטמנתו. לכן במקרה שמעביר את התבשיל לכלי שני, למרות שהוא יודע שעל ידי כך יצטנן מעט התבשיל, הרי שהוא מגלה דעתו שאינו מעוניין דווקא בתבשיל חם ביותר, ולכן אין חוששים שמא יבוא להרתיחו.

וכן פסק השולחן ערוך:

אם פינה התבשיל בשבת מקדירה שנתבשל בה לקדירה אחרת,

מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל.

(שולחן ערוך סימן רנז סעיף ה)

ואפילו אם חזר ועָרָה (שפך) אותו אחר כך לכלי ראשון שהיה בו,

נִמְי שְׂרִי (גם כן מותר)...

ואפילו (נשאר כל הזמן) בכלי ראשון – אם נתקרר עד שאין היד סולדת בו –

גם כן נראה דשרי (שמותר) להטמינו, אם הוא במקום הצורך.

(משנה ברורה שם סעיף קטן כח)

לאור הדברים הללו מתירים הפוסקים להעביר מים חמים מכלי ראשון לתוך טרמוס, למרות שהטרמוס בנוי לשם שמירה על חום המים, משום שהוא כלי שני (שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף ע, ילקוט יוסף שבת א עמוד קיד, וכן דעת רוב הפוסקים).

העשרה - הנחת מאכל סמוך לאש

בשבת חורפית וקרה, בשעות אחר הצהריים, מעוניין היה אלעד החולה לשתות כוס מים. נשמע פשוט אולי, אבל בפועל לא היה זה כך. גרונו הכואב והמיוסר של אלעד לא איפשר לו לשתות מים קרים. שמא תאמרו - יתכבד וישתה מי ברז רגילים ולא מים קרים, אכן רעיון כזה שעלה בלבכם מעיד כאלף עדים כי לא חשתם עד כמה קרים היו מי הברז באותה שבת חורפית, או שמא לא נתתם ליבכם למצבו החמור של אלעד.

בין כך ובין כך, החליט אלעד להניח את המים ליד הפלטה, לא בשביל שיתחממו ממש, אלא רק על מנת להפשירם מקרירותם הרבה.

האם מותר היה לו לעשות כך?

תנו רבנן: מביא אדם קיתון מים ומניחו כנגד המדורה,
לא בשביל שיִחמו, אלא בשביל שתפיג צינתן.
רש"י: לא שיחמו – לא שיניחם שם עד שיחמו.

(גמרא ורש"י מסכת שבת דף מ עמוד ב)

16. מה תענה לאלעד - לפי הסבר רש"י בגמרא - האם מותר לו לחמם מעט את המים, אם יקפיד שלא יגיעו לחום שהיד סולדת בהם?

עדיין לא נחה דעתו של אלעד. חושש הוא שמא יחלום בהקיץ, כפי שקורה לו לעיתים, וישכח לסלק את המים ממקומם ליד הפלטה לפני שיתחממו יותר מדי. הוא גם נזכר שיש "תוספות" שמסביר את הגמרא באופן אחר:

הא דשרינן (זה שאנו מתירים) לתת קיתון של מים כנגד המדורה,
היינו בריחוק מן המדורה שלעולם לא יוכל לבוא לידי בישול,
אבל בקרוב – אסור אפילו להפשיר, (להביאו למצב "פושר" שאינו מגיע לחום שהיד סולדת בו)
דילמא משתלי ואתי להניחן שם עד שיתבשל.
(שמא ישכח ויבוא להניחם שם עד שיתבשל.)

(תוספות דיבור המתחיל "מאי שניא ממיחם", מסכת שבת דף מח עמוד א)

17. בחר את האפשרויות הנכונה:

- א. על פי דעת - רש"י / תוס' 19, מותר להניח את המים ליד המדורה במקום שיכולים להתחמם, אך יקפיד לסלקם משם לפני שיתחממו.
- ב. על פי דעת - רש"י / תוס' 19, אסור להניח את המים במקום שיכולים להתחמם לאחר זמן ולהגיע לחום שהיד סולדת בו.

18. באיזה מקרה תהיה מחלוקת בין רש"י לתוספות? בחר את האפשרות הנכונה:

- א. במקרה שמשאיר את המים סמוך למדורה עד שהם מגיעים לחום שהיד סולדת בו.
- ב. במקרה שמשאיר את המים ליד המדורה במקום שאינם יכולים כלל להגיע לחום שהיד סולדת בו.
- ג. במקרה שמשאיר את המים סמוך למדורה במקום שיכולים להגיע לחום שהיד סולדת בו, אך בפועל הוא מתכוון לסלק את המים משם לפני שיגיעו לחום כזה.

מה עלינו לעשות במקרה כזה, שבו נחלקו רש"י ותוספות, וכן פוסקים נוספים?
נבדוק כיצד פסק השולחן ערוך:

מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש להפיג צינתו, ובלבד שיתנם רחוק מהאש, בעניין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו...
אבל אסור לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו,
ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צינתו – אסור, כיוון שיכול להתבשל שם.

משנה ברורה:

וְחִיּוּ שִׁינָן דְּלִמָּא מְשִׁתְּלִי (ישכח) לְטָלוּ.

(שולחן ערוך סימן שיח סעיף יד, ומשנה ברורה שם סעיף קטן ז)

19. האם השולחן ערוך פוסק כרש"י או כתוספות?

אמנם, לעיתים אפשר להקל מעט בדין זה.

ובמקום צורך גדול, כגון לצורך חולה קצת או תינוק, והמאכל הוא מבושל כל צורכו, אפילו הוא לח וצונן, כמו חלב או מרק קר – מותר להניחו סמוך לאש, אפילו במקום שבו יוכל להתחמם כדי שהיד תהא סולדת בו, הואיל ואין כוונתו אלא להפיג צינתו או כדי להפשירו, ויקפיד להסירו משם לפני שיתחמם כדי שהיד תהא סולדת בו.

(על פי שמירת שבת כהלכתה פרק א סעיף יג)

20. הסבר את התנאים שבהם ניתן להקל בדין זה.

- א. מידת הנחיצות -
- ב. באיזה מאכל מדובר -
- ג. עד מתי מותר להניחו שם -

21. היזכר במה שלמדנו בעבר והסבר :

- א. מדוע בתבשיל נוזלי קר, כגון מרק, אפשר להקל במקום צורך גדול, ואילו במים שלא נתבשלו כלל אין להקל? (רמז : בהתאם לדעת הרמב"ם שלמדנו בנושא של אין בישול אחר בישול בדבר נוזלי).
- ב. ההיתר שראינו מתייחס למאכל נוזלי מבושל קר, דווקא במקום צורך גדול. לעומת זאת, מאכל יבש שנתבשל והתקרר - מותר לכתחילה להניחו סמוך לאש. מדוע?

שאלה מאתר ישיבה, בעניין חימום אוכל עם מעט רוטב בשבת:
שלום כבוד הרב! רציתי לשאול, בעיקרון אסור לחמם רוטב בשבת בבוקר על הפלטה, אך יש דין שאם הרוטב טפל למאכל אז מותר.
מה הכוונה טפל למאכל? איך קובעים את זה? והאם ממש אסור לחמם רוטב?
אם אפשר לציין לדעת האשכנזים.
תודה רבה!
[תשובה](#) הרב עזריה אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין הנחת אוכל עם נוזל על הפלטה ע"י חבר ספרדי:
האם מותר לבקש ממישהו ספרדי, שנוהג לשים אוכל עם נוזל על הפלטה בשבת, שישים אוכל על הפלטה (במידה והוא גם משתתף בארוחה)?
[תשובה](#) הרב דוב ליאור

שאלה באתר "ישיבה" בעניין שימוש בסוכרזית בשבת:
האם מותר להשתמש בטבליות סוכרזית בשבת להמתקת משקים חמים?
מה הדין באבקת סוכרזית או בנוזל סוכרזית?
[תשובה](#) הרב דוב ליאור

שאלות באתר "ישיבה" בשני עניינים - מחזי כמבשל, והלכות בשר וחלב:
שלום רב
1. בתנור שלנו יש מצב פלטה. וראיתי שאסור להכניס בשבת אפילו אוכל יבש ומבושל כל צורכו משום מחזי כמבשל. האם ישנה אפשרות כן להשתמש ואין מחזי כמבשל באופנים הבאים?
א. כאשר לא סוגר את הדלת של התנור? (כמה צריך להשאיר פתוח?)
ב. כהשפלה עדיין לא עובדת?

ג. האם יש לרב רעיון אחר?

2. בפלטה רגילה יש לנו שמיכה שאנחנו מכסים את המאכלים (כמובן לא מכל הצדדים שלא יהיה בעיה של הטמנה ע"פ שיטת הרמ"א). האם צריך שמיכה אחת למאכלי חלב ואחת ולבשר או שאפשר אחת לכל המאכלים? למה?

תשובה הרב יעקב אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בנושא בישול מבלי להתכוון:

בשבת, האם מותר להוריד סיר רותח מהפלטה ולהניחו על שיש רטוב או מגבת רטובה והמים מתבשלים ללא כוונה?

תשובה הרב דוב ליאור

שאלה באתר "ישיבה" בעניין מפת ניילון שחום הסירים מתיך אותה:

כאשר סועדים בשבת והשולחן מכוסה במפת ניילון, ואת המזון מגישים בתבניות העשויות ממתכת, חמות, כאשר שמים את התבנית על מפת הניילון בדרך כלל נוצרים סימנים כעין גלים קטנים במקום שהתבנית הייתה מונחת שם, הסימנים נוצרים כתוצאה מכך שהניילון התרכך והתמוסס מחמת חומה של התבנית.

יש לשאול האם יש לחשוש במקרה כזה לבישול הניילון. ואם יש כאן בעיה - מה הפיתרון לכך?

תשובה הרב דוב ליאור

גוזז

גזיזת ציפורן - הרחבה

הגמרא מבחינה בין גזיזת ציפורן המחוברת ברובה לגוף, לבין גזיזתה של "ציפורן שפירש רובה", אשר דינה הוא:

ביד – מותר,

בכלי – פטור אבל אסור.

וממשיכה הגמרא -

לא פירשו רובן,

ביד – פטור אבל אסור,

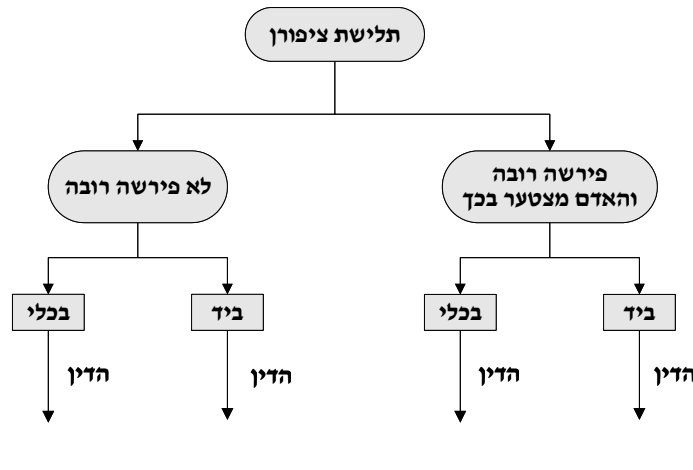
בכלי חייב חטאת.

ומסביר המשנה ברורה :

דכיון שפירשו רובן – קרובין להנתק, וכתלושין דמיא (דומה).
הלכך (לכן), במקום צערא לא גזרו רבנן, כשהוא מסירו על ידי שינוי – דהיינו בידו.
וצריך להיזהר שלא יוציא דם.

(משנה ברורה סימן שכח סעיף קטן צו)

1. הסבר מהי "ציפורן שפירש רובה".
 2. כאמור, במקרה של ציפורן שפירש רובה אפשר להקל להסירה ביד במקרה שהאדם מצטער בכך. כתוב בלשונך את סיבות ההיתר :
"כתלושין דמיא" -
"במקום צערא לא גזרו... בשינוי" -
 3. השלם :
- בסיום דבריו כותב המשנה ברורה להיזהר שלא יוציא דם. איסור זה שייך למלאכת _____.
4. כתוב את ההלכה הנכונה בתרשים שלפניך (מותר / אסור מדרבנן / אסור מהתורה).

הלכות מעשיות

אסור לקלף בשבת עור שתחת שערות הראש שנתייבש ונעשה קשקשים, אם הם מחוברים בראש. אבל קשקשים שניתקו לגמרי מהראש ומעורבים בשערות הראש, מותר להסירן משערות הראש בידו.

(מנחת אהבה חלק ב פרק יא סעיף י)

ויש שכתבו שגם קשקשים שחיבורם רופף ביותר, ויורדים בנגיעה קלה, אין בהם איסור (עיין בהרחבות לפניני הלכה שבת עמוד 319).

שאלות להרחבה נוספת

5. השולחן ערוך (סימן שמ סעיף א) כתב: "וחייב על שתי שערות. ומלקט לבנות מתוך שחורות - אפילו באחת חייב, ודבר זה אפילו בחול אסור". עיין בשולחן ערוך שם ובמשנה ברורה סעיף קטן ג, וענה:

א. מדוע אסור לאיש לגזוז ביום חול שערות לבנות מתוך שחורות?

ב. הגוזז בשבת שערות לבנות מתוך שחורות - חייב חטאת אפילו על שעה אחת, ואילו הגוזז סתם שערות, אם גזז שעה אחת בלבד - עבר על איסור תורה אך אינו חייב חטאת. הסבר את סיבת ההבדל.

9. למרות שכתב השו"ע "וחייב", יש מקום לדון האם העושה זאת עובר על מלאכה מדאורייתא או שאולי זוהי מלאכה שאינה צריכה לגופה, משום שאינו זקוק לשערות אלו. עיין והסבר את טעמי המחלוקת על פי ביאור הלכה סימן שמ סעיף א, דיבור המתחיל "וחייב".

הרחבה נוספת על [מלאכת גוזז](#)

מלבן

איסור סחיטה בשבת

בספר לתלמיד (עמוד 113) כתבנו בהערה שלדעת חלק מרבתינו הראשונים, בסחיטת בגד, מלבד איסור מלבן קיים גם איסור משום מלאכת מפרק שהוא תולדת דש, משום שבסחיטה מוציאים מן הבגד את המשקה הבלוע בו.

על כך יש להוסיף, שכאשר הדיון הוא משום מלבן, הרי שיש איסור אף כאשר המשקה הולך לאיבוד, משום שהבגד מתנקה ומתלבן על ידי הסחיטה. אולם כאשר הדיון הוא על מלאכת דש, נחלקו הראשונים אם האיסור נאמר גם כאשר המשקה הולך לאיבוד (על פי אורחות שבת עמודים שצט-ת).

בעניין הדחת כלים כתבנו בספר לתלמיד (עמוד 113):

סלילי פלסטיק העשויים כמין רשת, שיש בהם אווירים ניכרים (חללים משמעותיים) – מותר להשתמש בהם לצורך הדחת כלים בשבת.

(אורחות שבת חלק א פרק יג סעיפים נז – נט. ויש מחמירים.)

נציין כמה מן הפוסקים שנחלקו בכך:

המקלים - שמירת שבת כהלכתה (פרק יב סעיפים יא, יג [י, יב]), ילקוט יוסף (שבת ד עמוד כד), מנוחת אהבה (חלק ב פרק ו סעיף כז).
המחמירים - הרב מרדכי אליהו זצ"ל ("קול צופיך" שיעור 40), שו"ת מנחת יצחק (חלק ג סימן מט).

לבישת בגדים שרטבו

1. בספר לתלמיד (עמוד 121) ניקדנו בחיריק - "מי שגָשרו כליו במים", ואולם יש הגורסים זאת בקמץ - גָשרו. הסבר את ההבדל בין שתי אפשרויות הניקוד. אפשר להיעזר בתוספות במסכת שבת דף קמו, ב, ובמהרש"א שם.
2. א. חכמים התיירו טלטול בגד רטוב באופן ששני בני אדם אוחזים יחדיו בבגד ומטלטלין אותו (אורחות שבת פרק יג סעיף סח). עיין במשנה במסכת שבת דף קמו עמוד א, וברש"י דיבור המתחיל "אבל עשרה בני אדם", והסבר את סיבת ההיתר.
ב. מבואר בפוסקים ש"עשרה - לאו דווקא, והוא הדין לשניים", באר את דבריהם.
ג. עיין בשמירת שבת כהלכתה פרק טו הערה נג וכתוב מה יהיה הדין כשמבקש מחברו להשגיח עליו שלא יסחט? הסבר את הראיה לדבריו מהדין של "איך פולין לאור הנר".

העשרה - ניעור בגד משלג

בגד שירד עליו שלג והשלג בעינו ולא נמס עדיין -
מותר לנערו בקלות, אבל יזהר שלא לנערו בחוזקה.

(שמירת שבת כהלכתה פרק טו סעיף לו)

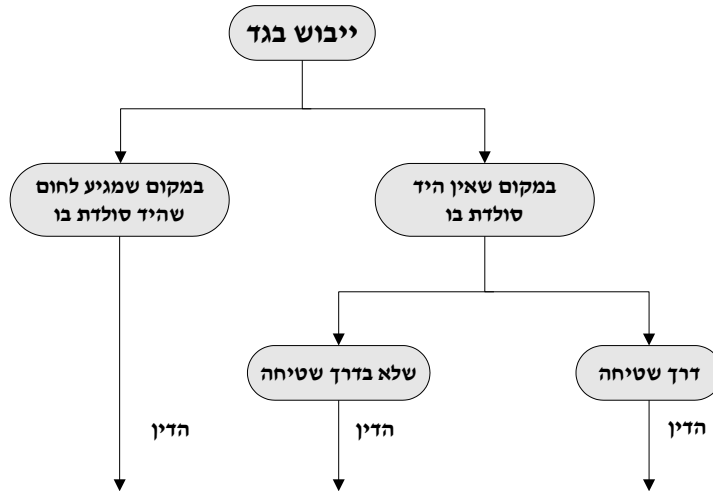
3. הסבר בלשונך את טעם ההלכה, היעזר בדברים הבאים:
דהוא כעין נוצות... דעומדין מלמעלה ולא נכנסין בתוכו,
אך יזהר לנער בקל, דאף אם היה נמס קצת... לא יפול כי אם ממשות השלג העומד מלמעלה.
(ביאור הלכה סימן שב דיבור המתחיל "מן הטל")

בענין ניעור הרטיבות הנותרת בבגד לאחר סילוק השלג - הדין יהיה כפי שלמדנו בענין ניעור גשם או טל.

איסור תליית בגד רטוב בשבת

4. כתוב את הדין: מותר / אסור מהתורה / אסור מדרבנן

5. בתרשים התייחסת לשני איסורים. איזה איסור שייך למלאכת מבשל ואיזה איסור שייך למלאכת מלבן?

6. עיין בשער הציון⁵ סימן שא סעיף קטן ריב, והסבר באיזה מקרה קיים איסור טלטול של הבגד הרטוב.

מראית העין

בספר לתלמיד (עמוד 121) הסברנו שטעם האיסור לתלות בגד שנרטב בשבת הוא משום מראית עין. להרחבה נוספת בעניין מראית עין, עבור לכרטיסיה "נושאים מתוך אנציקלופדיה תלמודית".

שאלה באתר "ישיבה" בעניין שטיפת עדשות בתמיסה כימית:

יש לי עדשות מיוחדות, שכדי לשטוף אותן, אני צריך לשים אותן בנוזל שכאשר אני שופך אותו לכלי מיוחד, שיש בו ברזל, מתבצעת ריאקציה כימית ותסיסה. האם מותר להשרות את העדשות בתוך הנוזל הזה בליל שבת כדי שאוכל ללבושן ביום השבת?
ומה לגבי להוריד אותם ביום השבת ולשים אותם אז בנוזל לפעם הבא שאלבש אותן, שזה כבר לא בשבת?

[תשובה](#) הרב דוב ליאור

⁵ מראי מקומות והערות קצרות של בעל המשנה ברורה, מופיע מתחת למשנה ברורה.

צובע

שאלה באתר "ישיבה" בעניין הסרת איפור בשבת:
אם שמתתי על הפנים איפור לפני שבת, מותר לי לשטוף את הפנים בשבת על מנת: 1. להסיר את האיפור לגמרי. 2. להסיר אותו חלקית (למשל, מסביב לעיניים): לשטוף את מה שכבר לא נראה טוב, ולהשאיר את מה שנראה טוב עדיין).
תשובה הרב עזריה אריאל

צד

העשרה

אם בעל החיים נמצא כבר במקום סגור, האם מותר יהיה להעבירו למקום קטן יותר?
הדבר תלוי בשאלה האם במקום שבו הוא נמצא עתה הוא כבר מוגדר כניצוד, או שאינו נחשב כניצוד משום שהוא עדיין נשמט מתחת ידו של האדם ואינו נתפס בקלות.
אם עתה אינו נחשב כניצוד, עדיין קיים לגביו איסור צידה, וכפי שכתב המשנה ברורה:

יש להיזהר שלא להכניס העופות בשבת
מן הבית – כשהוא גדול ומחוסר צידה, למקום הכלוב שלהם – ששם המקום צר,
ומקרי (נחשב) צידה גמורה.

(משנה ברורה סימן שטז סעיף קטן נח)

מדובר כאן בעופות הנמצאים בבית גדול כך שלא ניתן לתפוש אותם בקלות, ולכן אסור לצוד אותם לתוך כלוב.

לעומת זאת, אם בעל החיים נחשב כבר כניצוד, אין בו עוד איסור צידה –

בעל חיים הנמצא במקום בו הוא מוגדר כניצוד,
(דהיינו שאפשר לתפוס אותו שם בקלות)

אין בו איסור צידה כל זמן שהוא סגור באותו מקום.

ולכן אם נכנס בעל החיים לתוך כלוב המוכן לו באותו חדר,

מותר לסגור את דלת הכלוב ואין בזה איסור צידה,

כיוון שגם כאשר היה בעל החיים מחוץ לכלוב – היה מוגדר כניצוד בחדר.

(על פי אורחות שבת חלק א עמוד תטו)

1. בעל חיים הנמצא במקום סגור שבו עדיין צריך מאמץ כדי לצוד אותו –
א. האם מותר להכניסו למקום קטן יותר, כאשר גם במקום החדש עדיין אין הוא ניצוד בקלות? מדוע?
(חשוב בעצמך והיעזר גם בשמירת שבת כהלכתה פרק כז סוף הערה קטו).
- ב. לאור הדברים שכתבת, מה הדין במקרה שיש דבורה בבית סגור, האם מותר לסגור את דלת החדר שבו היא נמצאת?

העשרה - דבר שבמינו ניצוד ודבר שאין במינו ניצוד

כל שבמינו ניצוד – חייב עליו,

אין במינו ניצוד – פטור אבל אסור (מדרבנן).

(שולחן ערוך סימן שטז סעיף א)

"דבר שבמינו ניצוד" הוא בעל חיים ממין כזה אשר בני אדם רגילים לצוד לצורך השימוש בו – לאכול את בשרו או להשתמש בעורו, וכדומה. אבל בעל חיים שאין בני אדם רגילים לצוד לצורך שימוש, כגון זבובים ושאר חרקים – אין צידתו אסורה מהתורה אלא מדרבנן (על פי אורחות שבת חלק א עמוד תטו).

שאלת סיכום

נסכם את הדברים שלמדנו עד עתה בעזרתכם האדיבה. תוכלו להיעזר גם במקורות שהובאו בספר לתלמיד (עמודים 128-129).

2. בבואנו לדון אם "צידה" מסוימת אכן נחשבת לצידה מהתורה וחייבים עליה, או אסורה מדרבנן, או אולי מותרת לגמרי, עלינו להתבונן במספר דברים.

כתוב את הדין – חייב מהתורה / אסור מדרבנן / מותר.

- א. אם הכניס את בעל החיים למקום שהוא ניצוד בו - _____
- ב. אם הכניס את בעל החיים למקום שאינו ניצוד בו - _____
- ג. אם רגילים לצוד לצורך שימוש (דבר שבמינו ניצוד) - _____
- ד. אם אין רגילים לצודו לצורך שימוש (דבר שאין במינו ניצוד) - _____
- ה. אם בעל החיים רגיל לברוח מהאדם - _____
- ו. אם בעל החיים אינו רגיל כלל לברוח מהאדם - _____
- ז. אם בעל החיים רגיל לברוח מהאדם בהיותו מחוץ לכלוב, אך רגיל לחזור לכלוב מעצמו.

לדעת השולחן ערוך - _____

לדעת הרמ"א - _____

הערה: אדם שצד בעל חיים שבמינו ניצוד, כלומר שבני אדם רגילים לצודו לצורך שימוש בגופו, אך הוא עצמו לא התכוון להשתמש בו – הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, שלדעת רוב הפוסקים אסורה מדרבנן ולא מדאורייתא.

פתיחת דלת הלול או הרפת

בענין פתיחה וסגירה של דלת הלול או הרפת, למדנו בספר לתלמיד (עמוד 133) - הנכנס ללול או לרפת שנמצאים בו עופות או בהמות שיש בהם חשש צידה, יזהר למלאות את חלל הפתח הפתוח בגופו מיד כאשר הוא פותח את הדלת, כדי שלא יעבור בעת סגירתה על איסור צידה. וטוב יעשה אם יתקין שתי דלתות בלול או ברפת, ולא יפתח את הדלת הפנימית טרם יסגור את החיצונה, ולא יפתח את הדלת החיצונה טרם יסגור את הפנימית.

(שמירת שבת כהלכה פרק כז סעיף לח [לז])

יש להוסיף על כך את הדברים שכתב האורחות שבת:
אם בעל החיים נמצא במקום גדול שאינו בגדר ניצוד, ונפתחה הדלת - מותר לחזור ולסוגרה, דכיון שאין איסור תורה בסגירת הדלת, לא גזרו חכמים איסור צידה באופן שבעל החיים כבר היה סגור שם.

(אורחות שבת א פרק יד סעיף יז, על פי ביאור הלכה סימן שטז סעיף ו ד"ה "והלך")

3. מותר להעמיד מלכודת לפני שבת, ואפילו אם ניצודו בעלי החיים בשבת אין בזה איסור. הוכח דין זה מהמשנה במסכת שבת פרק א משנה ו.

שוחט

נחיל של נמלים

בספר לתלמיד (עמוד 139) כתבנו שאם נתקל בדרכו בנחיל של נמלים וברור שהמשך הליכתו יגרום להריגת נמלים, עליו להקיף וללכת בדרך אחרת. מה ניתן לעשות במקרה שאין אפשרות ללכת בדרך אחרת?

כתב בפניני הלכה:

אם נקלע למקום שאין לו דרך מוצא בלא שילך עליהם,
כיוון שאינו מתכוון להורגם, מותר לו ללכת כדרכו,
וטוב שילך על צידי נעליו וישתדל שלא להרוג בהם.

(פניני הלכה שבת ב פרק כ סעיף ח, וראה עוד באורחות שבת חלק א פרק יד הערה מג)

מדוע ישתדל ללכת על צידי נעליו?

כי אז יש מקום לומר שהריגתם היא בשינוי, בנוסף לכך שזהו פסיק רישא דלא ניחא ליה בדרבנן, משום שנחשב כמקלקל.

חובל

נחלקו הראשונים בטעם איסור חובל:

א. הוּיָא ליה תולדה דשוחט.

(הסבר ראשון ברש"י על המשנה במסכת שבת דף קז עמוד א)

ב. נצבע העור בדם הנצטר בו, דחייב משום צובע.

(הסבר שני ברש"י שם)

ג. חייב משום מפרק (תולדה של מלאכת דש).

(רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה ז)

הסבר בלשונך את הטעמים השונים לאיסור חובל.

כתב הביאור הלכה (סימן שטז ד"ה "והחובל") שרוב הפוסקים הסכימו שחובל הוא משום נטילת נשמה, כלומר מלאכת שוחט.

1. מה ההבדל, לעניין שיעור החיוב של חובל, בין דעת הרמב"ם המחייב מטעם מפרק, לבין הפוסקים המחייבים מטעם נטילת נשמה? היעזר בביאור הלכה סימן שטז סעיף ח ד"ה "והחובל".

2. עיין במשנה ברורה סימן שטז סעיף קטן ל, וענה:

א. החובל לצורך קלקול עובר על איסור דרבנן. תן דוגמאות לחבלות שנחשבות כתיקון, וחייבים עליהן מהתורה.

ב. אחת הדוגמאות המוזכרות במשנה ברורה תלויה במחלוקת רמב"ם וראב"ד, הסבר את המחלוקת.

שאלה באתר "ישיבה" בעניין טאטוא נמלים:

האם מותר לטאטא ולזרוק לפח יחד עם פירורים על הרצפה, נמלים לדוגמא, או זה נחשב פסיק רישא?

[תשובה](#) הרב יוסף אפריון

מעבד

עיבוד דברי מאכל - העשרה

למדנו בגמרא:

אמר רב נחמן -

מִרִישׁ הָיָה מְלַחֵנָּה פּוּגְלָא

(מתחילה הייתי מולח צנון בשבת)

אָמִינָא: אֶפְסוּדֵי קָא מְפַסְדֵּנָּה לֵיהּ, דַּאֲמַר שְׁמוּאֵל פּוּגְלָא חוֹרְפֵי מַעְלֵי.

(אמרתי: הריני מקלקל אותו בכך, שאמר שמואל: בצנון החריפות יפה.

וכיוון שהמלח ממתיק את חריפות הצנון, המולח בשבת הריחו כמקלקל ואין בכך כל איסור.)

פִּינָן דְּשִׁמְעָנָא לְהָא, דְּכִי אָתָּא עוּלָא וְאָמַר: בְּמַעֲרָבָא מְלַחֵי פִּישְׁרֵי פִּישְׁרֵי,

(כיון ששמעתי, שכאשר בא מארץ ישראל האמורא עולא וסיפר ששם היו מולחים

ערימות ערימות של צנון בימות החול),

מְמַלַּח לָא מְלַחֵנָּה, טְבוּלֵי וְדַאי מְטַבִּילָנָּה.

(שוב לא הייתי מולח בשבת, אבל הייתי מולח בשעת האכילה ואוכל מיד).

(מסכת שבת דף קח עמוד ב. התרגום וההסבר על פי רש"י וביאור שטיינזלץ)

1. תרגם לארמית:

צנון - _____

_____ - החריפות מועילה וטובה -

_____ - מולחים ערימות ערימות -

2. מתחילה חשב רב נחמן להתיר בשבת מליחת צנון משום שהמליחה מחלישה את חריפות הצנון, ולכן במעשה זה הוא _____.

לאחר שנודע לרב נחמן שרגילים למלוח צנון בימות החול הרי שוב יש לחשוש ולאסור זאת בשבת, משום שדומה למלאכת _____ - לפי רש"י, או למלאכת _____ - לפי רמב"ם. (היזכר במה שלמדנו לעיל).

3. כתוב בלשון הגמרא כיצד מותר למלוח צנון בשבת: "_____".

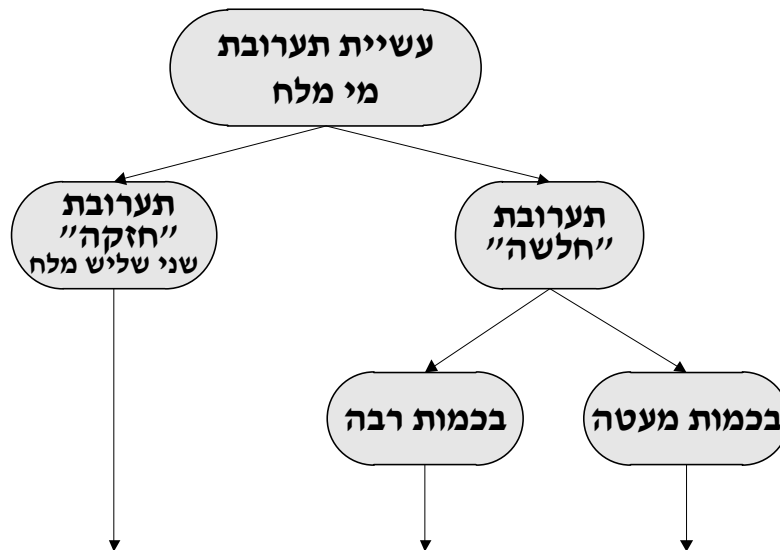
הכנת מי מלח בשבת

פסק השולחן ערוך:

אין עושין מי מלח הרבה ביחד לתת לתוך הכבשים, משום דדמי לעיבוד.
אבל יכול לעשות ממנו מעט לתת לתוך התבשיל.
(באר היטב סימן שכא סעיף קטן ד: "מעט - לצורך טיבול סעודה אחת").
ואם נתן לתוכו שני שלישי מלח - אסור לעשות ממנו אפילו מעט.

(שולחן ערוך סימן שכא סעיף ב)

4. כתוב מותר או אסור.

דין הכנת מי מלח בשבת יכול להיות מעשי כאשר ליל הסדר חל בשבת. אם לא הכינו מבעוד יום מי מלח לטיבול הכרפס, יעשו בשבת רק מעט מי מלח לצורך אותו הלילה, וכמובן יקפידו להכין "תערובת חלשה" - שאין בה שני שלישי מלח (על פי סידור פסח כהלכתו חלק ב פרק א סעיף ח).

שימוש בסבון - חשש לאיסור נולד

בספר לתלמיד (עמוד 148) כתבנו שאחד האיסורים שעלול להיות בשימוש בסבון מוצק הוא איסור נולד. ברצוננו ללמוד את המקור לאיסור זה. לשם כך נעיין יחדיו בגמרא הבאה, ובביאור רש"י שעליה:

אין מרזקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו.

(מסכת שבת דף נא עמוד ב)

מסביר רש"י:

מרזקין – כמו מרסקין, משברין לחתיכות דקות...

משום דקא מוליד בשבת, ודמי למלאכה, שבורא המים האלו.

5. מה ניתן ללמוד מהלכה זו לגבי שימוש בסבון מוצק?

הערה: יש שהסבירו שאיסור ריסוק השלג והמסתו למים אינו משום "מוליד", אלא זוהי גזירה - שמא מתוך כך יחשוב שמותר גם לסחוט פירות. מובן שלפי הסבר זה, הגמרא כאן אינה קשורה לנושא השימוש בסבון, אלא למלאכת דש.

שאלה באתר "ישיבה" בעניין הלכות סיכה בשבת:

האם מותר לשים על הגוף תחליב גוף?

הסבר השאלה: א. אני יודעת שקרם גוף אסור בגלל שינוי צורת הקרם כשהוא יוצא מהשפופרת

החוצה, אך תחליב הוא נוזל. ב. וכן היושב גורם לצער ויש עניין שלא להצטער בשבת.

[תשובה](#) הרב בנימין במברגר

מחתך

כאשר למדנו על ההבדל בין מחתך לבין קורע, ראינו שמחתך הוא כאשר מקפיד על מידת אורך מסויימת, וכן כאשר חשוב לו שהחיתוך יעשה דווקא במקום מסוים.

נראה כמה דוגמאות לכך בגמרא.

תנו רבנן:

התולש את הכנף, (רש"י: נוצה גדולה מן כנף העוף) והקוטמו, והמורטו –

חייב שלוש חטאות.

ואמר רבי שמעון בן לקיש:

תולש – חייב משום גוזז

קוטם – חייב משום מחתך

ממרט – חייב משום ממוחק.

ומסביר רש"י:

והקוטמו – לאחר שתלשו חותך ראשו שהוא דק וראוי להניחו בכר וכסת.

משום מחתך – דקפיד לחתוך עד מקום שהוא ראוי.

(מסכת שבת דף עד עמוד ב)

1. הסבר היטב מה עושה הקוטם, מהי מטרתו ומדוע חייב משום מחתך.

דוגמה נוספת מובאת בגמרא:

המגרר ראשי כלונסאות (עמודים) בשבת – חייב משום מחתך.

ומסביר רש"י:

שיהו ראשיהן שוין וחדין.

(גמרא ורש"י מסכת שבת דף עה עמוד ב)

בונה

2. עיין בגמרא מסכת שבת דף קב עמוד ב ומצא שלוש דוגמאות למלאכות זעירות האסורות משום בונה.

פיזור עפר למניעת החלקה

הבא לפזר עפר על גבי המדרכה למטרת מניעת החלקה –

יש בדבר איסור דרבנן משום דנראה כמתקן את הקרקע,

והרי זה אסור אף במקרה שהעפר אינו מוקצה.

אמנם כיוון שיש כאן חשש נזק דרבים –

יש להתיר זאת, אם אי אפשר לעשותו על ידי נכרי.

(אורחות שבת פרק ח סעיף עט)

3. עיין בגמרא מסכת שבת בתחילת דף מב עמוד א, ומצא מקרה נוסף שהתירו מלאכה דרבנן במקום שיש חשש לנזק הרבים.

מותר לפזר עפר (שאינו מוקצה) או מלח, למניעת החלקה בתוך בית או בית כנסת, והטעם משום שרגילים לנקותם ואין העפר עתיד להישאר שם, ולכן לא דמי לבנין.

(שם סעיף פ)

4. מצא ראייה לסברת ההיתר מדברי השולחן ערוך סימן שיג סעיף י, ומשנה ברורה שם סעיף קטן נה.

מחיצה מתרת

תוספת למחיצה מתרת - מעשה שהיה

מעשה בחיילים שהגיעו למוצב בשבת בחג הסוכות וראו שמישהו עשה סוכה מבעוד יום, אלא שלא עשה אותה כהלכה - הדפנות היו רחוקות מן הארץ למעלה משלושה טפחים. הציע מישהו להעמיד מזרונים בתחתית הדפנות כדי להכשיר את הסוכה.

אמר אחר: יש בהצעה זו שתי בעיות -

א. בהלכות סוכה למדנו שאין לעשות את הסכך קודם שיעשה את הדפנות (רמ"א סוף סימן תרלה), על כן במקרה שלנו אי אפשר להשלים את הדפנות לאחר שהסכך כבר עשוי, אלא יש צורך לפרק תחילה את הסכך, וזה כמובן דבר שאסור לעשות בשבת.

ב. המזרונים הם מחיצה מתרת שאסור לעשותה בשבת אפילו כשהיא מחיצת עראי.

ענו לו חבריו:

א. עיין בהמשך הרמ"א שם ש"אם עשה טפח סמוך לסכך מותר לסכך קודם שיעשה שאר דפנות". כלומר, אם יש מחיצה של טפח סמוך לסכך ניתן להשלים את המחיצה גם לאחר שהסכך כבר עשוי.

ב. כשם שהתירו תוספת ארעי על אוהל הפרוש טפח מבעוד יום, כך התירו תוספת עראי במחיצה המתרת, כלומר אם קיימת מחיצה מבעוד יום ברוחב טפח, מותר בשבת להוסיף מחיצה עראית כפי הדרוש.

מאידיך, אולי דווקא במחיצה מתרת, שתפקידה הוא להפריד בין שני מקומות, מותר להוסיף ולפותח בשבת אם היתה פרוסה לפני השבת ברוחב טפח, כגון מחיצה שנועדה להפריד בין ספרי קודש לבין תינוק העושה את צרכיו. אבל מחיצה מתרת שמחדשת ויוצרת סוכה כשרה - יתכן שיהיה אסור להוסיף אותה בשבת גם אם הייתה פרוסה טפח לפני השבת.

(המעשה היה באמת. חלק מהדיון ההלכתי

נעשה על פי שמירת שבת כהלכתה פרק כד סעיף לח [לג] והערה קלד)

הרחבה נוספת על [מלאכת בונה](#)

שאלה באתר "ישיבה" בעניין ברז נשלף:

יש לי 2 שאלות לרב:

(1) האם מותר להוציא ולהחזיר למקום, צינור של ברז נשלף בשבת?

(2) האם מותר בשבת ללחוץ על הכפתור בברז אשר משנה את האופן שבו מתפזרים המים? (או

שהמים זורמים בבת אחת או שהמים מתפזרים לכמה כיוונים וכיו"ב)

[תשובה](#) הרב יעקב אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין חיבור אבזם לחגורה בשבת:

האם מותר בשבת לחבר אבזם של חגורה לחגורה? כוונתי לחיבור הקבוע של האבזם לחגורה, מדובר

באבזם שיש בו כעין חלק שעובד כמו מנוף שיש בראשו חודים שלוחצים על קצה החגורה. האם יש

כאן בעיה של מתקן מנא?

האם במקרה שאין ברירה יהיה מותר מפני כבוד הבריות?

[תשובה](#) הרב יעקב אריאל

מכבה

חיוב המלאכה מהתורה

במשנה נאמר:

המכבה את הנר... כחם על השמן, כחם על הפתילה – חייב.

רבי יוסי פוטר בכולן, חוץ מן הפתילה, מפני שהוא עושה פחם.

(מסכת שבת פרק ב משנה ה)

מדוע בפתילה חייב? מסבירה הגמרא:

בפתילה שצריך להבהבה עסקינן.

(גמרא מסכת שבת דף לא עמוד ב)

ומבאר שם רש"י -

דכיבוי זה צריך לגופו, שיהא הלהב נוח לאחוז בה כשיבוא להדליקה.

"מלאכה שאינה צריכה לגופה" היא מלאכה הנעשית שלא לאותה מטרה שהיתה לה במשכן.

מטרתה של מלאכת הכיבוי במשכן היתה יצירת פחמים, עבור מלאכת הצורפים. לכן, כאשר מכבים

את האש כדי לחסוך בחומרי בעירה, זוהי מלאכה שאינה צריכה לגופה. לדעת רבי יהודה חייבים

מדאורייתא גם במקרה זה, ואילו לדעת רבי שמעון זהו איסור מדרבנן. (תוספות במסכת שבת דף

צא עמוד א, ד"ה "רבי שמעון פוטר").

1. לאור זאת, בחר את האפשרויות הנכונות והשלם את הדרוש.
 - א. המקרים המוזכרים בתחילת המשנה הם מלאכות - הצריכות לגופן / שאינן צריכות לגופן.
 - ב. התנא הראשון, המחייב מדאורייתא במלאכות אלו, סובר כדעת - רבי יהודה / רבי שמעון, ואילו התנא השני, רבי יוסי, סובר כדעת _____, שמלאכה שאינה צריכה לגופה אסורה מדרבנן.
 2. מהו המקרה היחידי במשנה הנחשב כמלאכה הצריכה לגופה?
 3. מה הדין במקרה זה, לפי רבי יהודה ולפי רבי שמעון? בחר את האפשרות הנכונה.
 - א. לדעת שניהם - אסור מדרבנן.
 - ב. לדעת שניהם - חייב מהתורה.
 - ג. מחלוקת.
- רוב הפוסקים פסקו כרבי יוסי, שרק המכבה את הנר כדי להשתמש בפתילה או בפחם או באפר שנוצר על ידי הבעירה חייב מהתורה, אבל המכבה את האש משום שאינו רוצה שתבער עוד, הרי זה אסור מדרבנן. לעומת זאת, הרמב"ם פסק כרבי יהודה המחייב מדאורייתא גם במלאכה שאינה צריכה לגופה.
4. בחר את האפשרות הנכונה.

לדעת רוב הפוסקים, אדם המכבה אש כדי שלא תזיק לרכוש, הרי זה - חייב מהתורה / אסור מדרבנן / מותר.

פתיחת חלון כנגד נרות דולקים

נר שמונח אחורי הדלת – אסור לפתוח הדלת, שמא יכבנו הרוח.

(שולחן ערוך סימן רעז סעיף א)

אפילו אם אין הרוח מנשב עתה – גם כן יש לאסור, דבכל רגע ורגע הרוח מנשב ואי אפשר להבחין בזה, ויש מקילין בזה.

ונראה לי דבמקום הדחק יש להקל בזה, כשפותח הדלת בנחת לאט לאט, שלא יגרום הדלת גופא (פתיחת הדלת עצמה) לרוח שיבוא.

(משנה ברורה שם סעיף קטן ג)

5. פתיחת הדלת או החלון עלולה לגרום לכיבוי הנרות בשני אופנים. הסבר אותם.
6. המשנה ברורה הקל בשעת הדחק לפתוח את הדלת בנחת ליד הנרות. האם מדובר במקרה שהרוח מנשבת באותו זמן, או לא? (לפי הצורך היעזר גם ב"שמירת שבת כהלכתה" פרק יג סעיף לח [לג]).
7. לסיכום - האם מותר לפתוח חלון בחדר שבו נרות דולקים? פרט את המקרים השונים.

שאלה באתר "ישיבה" בעניין כיבוי אור בשבת לצורך ילד קטן:
בני בן ה-3 היה מאוד עייף והאור בחדרו היה דלוק [בשבת] ולא היה מקום אחר - אז לאור הרמ"א,
(רעו, א), שכל קטן דנו כחולה שאין בו סכנה, כיבתי בשינוי, צדקתי?
[תשובה](#) הרב יעקב אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין כיבוי אזעקה בשבת בשינוי:
הרב נשאל פעם מה צריך לעשות כשהאזעקה פועלת באמצע שבת ועלולה להעיר את השכנים, הרב
ענה שאפשר לכבות בשינוי.
הדבר נראה לי קצת תמוה, למה שאני לא אוכל להדליק את המזגן בשינוי כי קר לילדים שלי או
לכבות את האור בחדר שינה בשינוי (בשבת כמובן)? ואיך זה הגיוני שיהיה אסור לעשות משהו
בשבת ובשינוי הוא יהיה מותר?
תודה רבה לעוסקים בקודש!
[תשובה](#) הרב דוב ליאור

מבעיר

שאלה באתר "ישיבה" בעניין ילד שהדליק את האור במקרר בשבת:
בשבת בבוקר הדליק בננו הקטן (גיל 3 וחצי) בטעות את האור במקרר. גילינו זאת אחרי שפתחנו את
המקפיא. האוכל של יומיים (גם שבועות) היה במקרר, זאת בנוסף לאוכל הקפוא. בפועל חיכינו עד
שהוא יפתח את המקרר (הוא משחק שם לפעמים) בלי להנחות אותו, ברגע שפתח את המקרר -
השארנו אותו פתוח.
האם כדין נהגנו? (במקומנו לא היה את מי לשאול שאלת חכם בחג)
[תשובה](#) הרב יעקב אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין אור במקרר בשבת:
שלום רב,
בשבת האחרונה שכחנו לדאוג לכבות את האור במקרר. היו אצלנו הרבה אורחים ולא ידענו מה
לעשות. רוב האורחים הם אמריקאים.
אחד מהם (אמריקאי דתי) אמר שזה קרה להם בעבר ושהם פתרו זאת על ידי פתיחת המקרר בשבת.
למירב ידיעתי, לכל היותר זה פתרון מתקבל בסגירת המקרר אך לא בפתיחתו.
יחד עם זאת, אמרו לי מספר אנשים החשובים לי, שהם בטוחים שכך היא ההלכה במקרה שהרבה

אנשים יסבלו בשבת (כאמור, היו לנו אורחים רבים) וכן, אוכל רב יזרק אם לא נפעל כך. לא היה לנו פתרון אחר, ופיתרון שהצעתי, לשים מגבת מעל לדלת, נדחה בטענה שהוא לא יעיל ושהאוכל הרב יתקלקל ויהרס בכל מקרה.

בהנחה שאכן האוכל כולו יתקלקל ואין לנו פתרון אחר להציל את האוכל ולהנות את האורחים, האם זה אכן פתרון הלכתי לפתוח את המקרר, כך שנפתח בו האור, בשינוי, בשבת?
האם תוכל לפרט את השיקולים הערכיים בנוסף לאלו ההלכתיים שמאחורי תשובתך?
תודה רבה.

[תשובה](#) הרב ש. יוסף וייצן

שאלה באתר "ישיבה" בעניין אור במקרר:

אם בטעות השארתי את האור של המקרר דלוק בשבת וכל פעם כשאני פותח את הדלת האור נדלק. מותר לי לכבות את האור בשבת וכך למנוע עוד חילולי שבת רבים?
(גם אם אני אדע שהאור דלוק, רוב הסיכויים שבכל זאת אני אפתח את המקרר בטעות מתוך הרגל).

[תשובה](#) הרב יוסף אפריון

שאלה באתר "ישיבה" בעניין הדלקת האור או מזגן בשבת ע"י תינוק:
לרב שלום,

לדעת הוריה של אשתי מותר בשבת לומר לתינוק להדליק או לכבות את האור בשבת, אור במקרר, הדלקה וכיבוי מזגן וכו', וכך אשתי עושה. אני מגיע מבית שבו למדנו שדבר זה אסור. ככל שידוע לי הדבר מותר רק לחולה שיש בו סכנה או לצורך גדול.

אשמח אם הרב יעלה את הנקודות שיש להתייחס אליהן במקרים הללו. עד איזה גיל תינוק נחשב לתינוק, מי נחשב לחולה, מה נחשב צורך גדול, האם משנה אם ההורה אומר לילד או מישהו זר, האם אפשר להשתמש בילד שמבין מה המתג עושה או עדיף תינוק שסתם "מרבץ" למתג וכו'.

אשמח אם הרב יוכל להביא דוגמא מהחיים מתי מותר ומתי אסור.

(האם יש הבדל בין אשכנזים, ספרדים ותימנים?)

תודה מראש.

[תשובה](#) הרב יוסף אפריון

שאלה באתר "ישיבה" בעניין דחיית ההפעלה של המזגן על ידי שעון שבת:

כידוע, ניתן להמשיך את הפעולה אותה מבצע שעון השבת. לדוגמה, אם המזגן פועל עד 13:00 ניתן להמשיך את ההפעלה עד 14:00 וכן להפך.

השאלה שלי היא כך, אם אני רואה שבשעה 13:00 המזגן יתחיל לפעול עד השעה 15:00 האם מותר

לי עכשיו בשעה 12:00, כשהמזגן לא דלוק, להזיז את המתג של השעון שבת שהמזגן יפעל מ-13:00 עד 16:00, כלומר, לאחר את הכיבוי לפני שהמזגן התחיל לפעול?
[תשובה](#) הרב דוב ליאור

שאלה באתר "ישיבה" בעניין העברת שעון שבת למצב קבוע בשבת:
שלום,

האם מותר להעביר את שעון השבת (של המזגן) למצב קבוע כאשר המזגן עובד? (במקום להאריך את הלחצנים עד מוצא"ש, או לחילופין כאשר הלחצנים ממילא במצב של פעיל?) הרי המזגן עובד והוא פשוט ימשיך לדלוק גם לאחר הזזת המתג למצב קבוע..
תודה רבה!

[תשובה](#) הרב עזריה אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין שימוש במכשיר מסלול הליכה חשמלי, בעזרת שעון שבת:
מה הבעיה שאני אשים זאת על שעון שבת ולכוון שיהיה על מסלול הליכה רגיל (לא ריצה) בשבת?
[תשובה](#) הרב עזריה אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין אינטרקום לתינוק בשבת:
האם מותר להשתמש בשבת במערכת אינטרקום לתינוק? (המערכת מורכבת מ-2 מכשירי קשר שאחד מונח ליד מיטת התינוק ואחד ליד מיטת ההורים)
האם מותר לטלטל את המכשיר שנמצא בחדר של ההורים (כגון שעוברים חדר), אם איננו משנים שום דבר בכפתורים? לכאורה, אם מותר להזיז מאורר המחובר לחשמל, לא אמורה להיות בעיה, אך ברצוני להיות בטוח בכך...

[תשובה](#) הרב דב ליאור

שאלה באתר "ישיבה" בעניין מעבר דרך שער עם עינית בשבת:
שלום וברכה,

קורה לא מעט שיש צורך לעבור דרך חניון של בית. כל פעם שחוצים מחסום שומעים קליק שהוא זיהוי של המעבר שלנו על ידי העינית. השער לא נפתח כי כמובן יש להשתמש בשלט אבל ברור שהתבצע כאן סגירת מעגל חשמלי שגרם לקליק. האם יש איסור לעבור דרך שער זה ויש צורך להקיף את הבנין? האם מותר מלכתחילה או רק בדיעבד?

ישר כח ושבת שלום

[תשובה](#) הרב יעקב אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין מצלמות אבטחה לכתחילה בשבת:
ברצוני להתקין מצלמות אבטחה. באיזה אופן יהא מותר שיפעלו בשבת מלכתחילה, ללא שום חשש?
[תשובה](#) הרב דוב ליאור

שאלה באתר "ישיבה" בעניין תאורה אוטומטית בשבת:
אני שואלת לגבי תאורה בשבת. אני עובדת בהוסטל לחולי סכיזופרניה בשבת. ביציאה מההוסטל לכיוון הרחוב קיימת תאורה שפועלת על ידי חיישנים. אם אני יוצאת מהבית אני בהכרח גורמת להדלקת האור ואין דרך צדדית אחרת. מנהלת ההוסטל לא רוצה לנטרל זאת בשבת כי זה מורכב. אין לי עניין לצאת לחוץ לשם פיקוח נפש אבל האם אני יכולה לעבור שם כדי לנשום אויר צח בחוץ או לפגוש חברים למרות שעם צאתי מהבית בהכרח ידלק האור וזאת משום שמגמתי היא לצאת מהבית ואני לא חושבת על האסור בשעה שהוא נעשה, אני לא חושבת להדליק את האור.
[תשובה](#) הרב יעקב אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין מצלמות בשבת בר מצווה:
ערב טוב,
לאחרונה קיימת תופעה שבאירועים שונים, בעיקר בר מצוות הנערכות בשבתות (בבתי מלון), משכירים בעלי השמחה מצלמות באיכות גבוהה ומתקינים אותם ברחבי חדר האוכל בו נערכות סעודות השבת וכן הריקודים.
אותם בעלי שמחה טוענים כי אין כל בעיה להתקין לכאורה מצלמות אלו לפני השבת (כמו שאין בעיה לכאורה במצלמות אבטחה) ולאחר מכן לעשות שימוש בסרט אותן הם הפיקו לצורך מזכרת מהאירוע.
שאלתי - האם הדבר מותר ע"פ ההלכה? האם יש מקום להקל?
תודה!
[תשובה](#) הרב יעקב אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין הקלטה של שיעור בשבת:
האם מותר להניח מכשיר הקלטה לפני שבת ע"מ שיקליט שיעור תורה או תפילה בשבת כאשר ברור שאין שום תנועות חשמליות בתוך המכשיר?
[תשובה](#) הרב יעקב אריאל

מכה בפטיש

בספר לתלמיד (עמוד 188) למדנו שרש"י ותוספות נחלקו בשאלה מה הייתה המלאכה במשכן שנקראה מכה בפטיש. אפשר להרחיב בכך בעזרת השאלות הבאות.

1. עיין בתוספות מסכת שבת דף קב עמוד ב דיבור המתחיל "מכה בפטיש", והסבר את הקושייה על הסברו של רש"י.
2. רש"י בסוף דף עג עמוד א, כותב הסבר נוסף למכה בפטיש. הסבר זאת בלשונך.

הלכות מעשיות

3. מי שיוצק בטון סמוך לשבת עלול להיקלע בשבת לבעיה - מהי? (שמירת שבת כהלכתה פרק כג סעיף מג.)
4. ישנה מחלוקת אם מותר בשבת להטביל כלי חדש שנקנה מגוי. הסבר את טעם המחלוקת. (עיין בביאור הלכה סימן שכג סעיף ז, דיבור המתחיל "מותר להטביל... ויש אוסרים")
5. על פי השולחן ערוך שם, יכול "ירא שמים" להתחמק מהבעיה ולצאת ידי הדעות המחמירות. כיצד?
6. כלי שראוי למלא בו מים - אפשר בשעת הצורך להטבילו בשבת. מדוע? (רמ"א שם ומשנה ברורה סעיף קטן לו)

השמעת קול

השמעת קול שאינו קול של שיר - העמקה

בספר לתלמיד (עמוד 192) הבאנו את דברי השולחן ערוך שמתיר להשמיע קול כשאינו בדרך שיר. נרחיב מעט בעניין זה.

הגמרא מביאה ברייתא שממנה ניתן ללמוד, לכאורה, שכל השמעת קול אסורה, אפילו כשאינה קול של שיר.

המשמר פירותיו מפני העופות

ודלעיו מפני החיה -

משמר כדרכו בשבת,

ובלבד שלא יספק ולא יטפח ולא ירקד

(רש"י: להשמיע קול להבעית העופות),

כדרך שהן עושין בחול.

7. בחר את האפשרות הנכונה :

מפורש כאן שמותר / שאסור לשומר להבריח את החיות והעופות על ידי השמעת קול, למרות שמדובר
כאן - בקול של שיר / בקול שאינו של שיר.

בהמשך הדיון, דוחה הגמרא הוכחה זאת, ואומרת שבאמת רק השמעת קול שיר אסורה בשבת,
ואילו השמעת קול אחר מותרת, ובמקרה של שומר העופות יש סיבה אחרת לאיסור להבריח את
העופות על ידי השמעת קול -

גזירה שמא יטול צרור

ומבאר רש"י :

שמא יטול צרור ויזרוק לרשות הרבים להבריח העופות.

8. א. איזה איסור תורה יש בזריקת צרור לרשות הרבים?

ב. האם ידוע לך על בעיה נוספת בנטילת צרור?

לעומת זאת, מהמשנה במסכת יומא ניתן לכאורה להוכיח שאיסור השמעת קול הוא דווקא בקול
של שיר :

ביקש להתנמנם - אם הכוהן הגדול בליל יום הכיפורים עיף מאוד

פרחי כהונה - צעירי הכהנים

מכין לפניו באצבע צרדה - לוחצים את האצבע והאגודל זו לזו, ושומטים את האצבע בחוזקה לתוך כף

היד, והקול שנוצר עוזר לכוהן הגדול להישאר ער.

(מסכת יומא פרק א משנה ז)

9. א. המגן אברהם (סימן שלט סעיף קטן ב) מוכיח מכאן, שאיסור השמעת קול הוא דווקא בקול של שיר.
הסבר את ההוכחה.

ב. פוסקים אחרים דוחים את הוכחת המגן אברהם, על פי הכלל ש"אין שבות במקדש". כלומר, לא נאסרו
במקדש איסורי דרבנן. הסבר את דחיית ההוכחה.

השמעת קול בשינוי - העשרה

בספר לתלמיד (עמוד 192) הבאנו את דברי הרמב"ם על השמעת קול בשינוי: ולספק בלאחר יד -
מותר. נראה סיפור שמובא בירושלמי בעניין זה:

רבי הוה מסב לרבי שמעון בריה, והוון מטפחין לאחורי ידיהון בשובתא.
(רבי יהודה הנשיא ערך סעודת נישואין לרבי שמעון בנו, והציבור מחא כפיים בשבת
בשינוי, על גב היד).
עבר רבי מאיר ושמע קלהון, אמר: רבותינו, הותרה השבת?
(עבר רבי מאיר ושמע קולותיהם, ותמה - האמנם מותר לעשות כן?!)
שמע רבי קליה, אמר: מי הוא זה שבא לרדותינו...
(שמע רבי יהודה הנשיא את קולו של רבי מאיר, ואמר: מי מוכיח אותנו בתוך ביתנו?!)
שמע רבי מאיר קליה וערק.
(רבי מאיר שמע את קולו של רבי יהודה הנשיא, שמקפיד עליו, וברח משם).
(ירושלמי ביצה פרק ה הלכה ב)

10. בחר את האפשרויות הנכונות:

לדעת רבי, הלוא הוא רבי יהודה הנשיא, בוודאי מותר / אסור למחוא כפיים בשינוי.
בדעת רבי מאיר יש מקום להסתפק - יתכן שהוא מותר / מן קל בכך, אך יתכן שהוא העיר על מחיאת
הכפיים רק משום שלא ידע שעשו זאת בשינוי.

כדאי לדעת גם את המשך הסיפור, על מנת להבין את הערכתו הגדולה של רבי יהודה
הנשיא לרבי מאיר:
תוך כדי ריצתו של רבי מאיר התגלה מעט צווארו. רבי יהודה הנשיא שראה זאת, העיד על
עצמו: לא זכיתי למאור החכמה של התורה אלא בזכות שראיתי את צווארו של רבי מאיר
(בדומה לפסוק "והיו עיניך רואות את מוריך").

שריקה

בספר לתלמיד (עמוד 195) מובא ששריקה בפה מותרת, משום שהגזירה שמא יתקן כלי היא רק על
המשמיע קול על ידי מעשה, ולא כאשר משמיע בפיו בלבד.
בעניין שריקה בעזרת האצבעות נחלקו הפוסקים –
ערוך השולחן (סימן שלח סעיף ז) מתיר, מפני שגם במקרה זה עיקר הקול בא מהפה, והאצבעות רק
מסייעות.

ובשו"ת משנה הלכות (ד, נב) מחמיר וסובר שזה כעשיית מעשה, ונאסר הדבר שמא יתקן כלי שיר.

שאלות באתר "ישיבה" בעניין מלאכת מכה בפטיש :

1. האם זה המלאכה שנקראת גם "מתקן"?
2. קראתי שאסור להוציא סמלי מותג מבגד חדש. האם האיסור הוא גם כשזה נעשה בקלות (כלומר, לא צריך לפתוח קשר וכדו')? וגם כאשר אפשר ללבוש את הבגד גם בלי להוציא אותו?
3. מכונית צעצוע שאחד הגלגלים שלה כל הזמן נופל - האם מותר לי להחזיר אותו למקום?

תודה!

[תשובה](#) הרב עזריה אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין תיפוף ביד בזמירות שבת, וריקודים בשבת :
שלום הרב.

אני מחנך בישיבה תיכונית בדרום הארץ שכל תלמידיה ספרדים. כל שבת ישיבה מטרידה אותי מחדש השאלה כיצד יש להתייחס לתיפוף הנעשה ע"י התלמידים תוך כדי זמירות שבת (לפעמים בידיים ולפעמים ע"י הסכו"ם) או לריקודים הנעשים תוך כדי האוכל או בתפילה. מצד אחד ידוע שמרן מחמיר בנושא (וכך גם כתב בילקוט יוסף) אך מצד שני זו כמעט גזרה שהציבור לא יכול לעמוד בה ואדרבא הריקוד והתיפוף אולי מחברים את התלמידים יותר גם לתפילה וגם לאוירה חיובית יותר בסעודה. ברצוני למקד את שאלתי לכמה סעיפים :

א. האם ניתן להסתמך על פסק הרמ"א?

ב. במידה שכן, האם צריך לפחות לומר לתלמידים שעדיף להחמיר אך מי שרוצה להקל יש לו על מי לסמוך או שכלל לא לפתוח את הסוגיא בשלב זה או בגלל שכדי לחבר את התלמידים יש מקום להקל בדווקא כרמ"א או בגלל שאולי לא יקשיבו?

ג. אם כבר מסתמכים על הרמ"א, האם יש מקום לחלק בין תיפוף ביד לתיפוף ע"י סכו"ם?

ד. האם גם צוות הרמ"ים עצמו צריך לקום ולרקוד כדי להתקשר לתלמידים או שעדיף באופן אישי להמנע מכך?

ה. כיצד יש לנהוג בבית הפרטי שלי כאשר הילדים מתופפים בבית תוך כדי שירה בטענה שכולם עושים כך בישיבה או באולפנה שבה הם לומדים. האם יש להעיר שוב ושוב או להעלים עין?
תודה רבה.

[תשובה](#) הרב דוד חי הכהן

הוצאה

רשות הרבים

בהגדרת רשות הרבים למדנו בספר לתלמיד (עמוד 200) שיש אומרים שכל שאין שישים ריבוא עוברים בו בכל יום - אינו רשות הרבים (שולחן ערוך סימן שמה סעיף ז). הלכה זו נלמדת מדור המדבר. ניתן להקשות - הרי בדור המדבר היו הרבה יותר אנשים, שהרי המספר שישים ריבוא מתייחס רק לגברים "מבן עשרים שנה ומעלה". אפשר להפנות את התלמידים לפסוק בפרשת במדבר פרק א פסוקים ב, ג, ולחדד את הדברים בעזרת השאלה הבאה:

1. לפניך ציטוט מדברי המשנה ברורה (שם סעיף קטן כג). הסבר את שאלתנו ותשובתו.
"ואף שהיה שם עוד ערב רב ונשים וטף, לא חשבינן אלא מה שנמצא בכתוב בפירוש".

איסור טלטול ארבע אמות ברשות הרבים - העמקה

מהו המקור לכך שאיסור טלטול ברשות הרבים הוא דווקא למרחק של יותר מארבע אמות?
כתב השולחן ערוך:

כל אדם יש לו ארבע אמות ברשות הרבים שיכול לטלטל בהם.

והסביר המשנה ברורה:

הטעם - דכתיב "שבּוּ איש תּחתיּו". והכוונה -

ישיבת כל איש ביום השבת יהיה כשיעור "תּחתיּו", דהיינו כשיעור אורך כל גופו.

ושיערו חז"ל דאורך האדם, שהוא שיעור "תּחתיּו", הוּי שלוש אמות,

ועוד אמה כדי לפשוט ידיו ורגליו.

ובשיעור זה יכול אדם לטלטל חפצים מכאן לכאן.

(שולחן ערוך סימן שמת סעיף א, ומשנה ברורה שם סעיף קטן א)

לאדם הנמצא ברשות הרבים, בכל מקום שאליו הוא הולך יש לו כביכול רשות של ארבע האמות שסביבו, שבה מותר לו לטלטל חפצים, ואסור לו להוציאם מחוץ לרשות זו אל רשות הרבים הכללית.

2. הסבר בלשונך כיצד למדו שמותר לאדם לטלטל בתוך ד' אמותיו ברשות הרבים.

הערה: מן התורה אין חייבים על טלטול ברשות הרבים, אלא אם טלטל למרחק של יותר מן

האלכסון שקיים בתוך ריבוע של ארבע על ארבע אמות (כלומר, חמש אמות ושלוש חמישיות

האמה, כִּ 2.68 מטר). ויש אומרים שיש איסור מדרבנן שכבר בטלטול של ארבע אמות,

כלומר 1.92 מטר (שולחן ערוך סימן שמת סעיף ב).

מקום פטור

מקום פטור בכרמלית - הרחבה

במקומות בהם אין עירוב, כגון במקרים שונים בצבא, חשוב לדעת היטב את הלכות מקום פטור, כדי להשתמש בו להוצאה מרשות לרשות בהיתר, ולהימנע מלעבור על איסורים שלא לצורך. לכן נרחיב מעט בהלכות אלו.

מכיוון שרשות הרבים אינה שכיחה כל כך, נתייחס בעיקר למקום פטור בכרמלית. נלמד על שלוש מחלוקות בעניין מקום פטור בכרמלית, ונסכם.

א. האם יש מקום פטור בכרמלית.

למחלוקת זו התייחסנו בספר לתלמיד (עמוד 205), ולמדנו גם שמעל גובה עשרה טפחים זהו מקום פטור בוודאי.

נרחיב מעט את הדברים.

על מקום פטור בכרמלית כתב הרמ"א:

בכרמלית -

אמרינן: מצא מין את מינו ונער, ודינו ככרמלית.

ויש חולקים.

(רמ"א סימן שמה סעיף יט)

מצא מין את מינו, היינו - המקום פטור מצא את הכרמלית שהיא מינו, שהוא גם כן מקום פטור

מן התורה, ונער ונתחזק על ידי מינו להצטרף עימו ולהיות כמוהו.

(משנה ברורה שם סעיף קטן פה)

הסבר דעת המחמירים: מהתורה נחשבת הכרמלית למקום פטור, ולכן מקום פטור הנמצא בכרמלית מתבטל אליה ונחשב גם הוא לכרמלית.

בספר לתלמיד (עמוד 205) הזכרנו שההלכה היא כמחמירים, שאין מקום פטור בכרמלית, ורק בשעת הדחק מסתמכים על השיטה המקילה.

עוד הזכרנו, שאם המקום גבוה למעלה מעשרה טפחים בוודאי שזהו מקום פטור, משום שאויר כרמלית ורשות הרבים מעל עשרה טפחים הוא מקום פטור. המחלוקת היא, אם כן, על גובה שבין שלושה לעשרה טפחים.

נדגים: סלע שנמצא בכרמלית ורחבו פחות מד' על ד' טפחים (32 על 32 ס"מ) כך שאיננו רשות היחיד - אם הוא גבוה יותר מעשרה טפחים (80 ס"מ) - זהו מקום פטור, מפני הכלל שאויר כרמלית ורשות הרבים מעל עשרה טפחים הוא מקום פטור.

אם הוא נמוך משלושה טפחים - הוא איננו מקום פטור משום שבטל לרשות שבה הוא נמצא, ודינו כרמלית.

גובה של בין שלושה לעשרה טפחים - ניתן להסתמך עליו כעל מקום פטור רק בשעת הדחק.

ב. האם יש מקום פטור בכלים.

המחלוקת היא האם כלי, כגון כסא, מקבל משמעות עצמית ויכול להחשב כמקום פטור, או שהוא בטל לרשות שהוא נמצא בה.

נדגיש שהמחלוקת היא בכלי נמוך, אבל כלי הגבוה מעשרה טפחים (ואינו רשות היחיד - משום שצר מדי על ד', או שאין לו מחיצות), הוא מקום פטור לדעת הכל, מפני שאויר כרמלית ורשות הרבים מעל עשרה טפחים הוא מקום פטור.

ג. האם יש מקום פטור במבנה קבוע שאין לו מחיצות, והוא גבוה עשרה טפחים ורחב ד' על ד' טפחים.

מדובר במבנה שאינו רשות היחיד משום שאין לו מחיצות, כגון גגון או סככה.

לדעת השולחן ערוך מבנה כזה נחשב לכרמלית, ולא מקום פטור, משום שאנו מחשיבים את שטחו ככרמלית חדשה, ורק עשרה טפחים מעליו ייחשב למקום פטור (שולחן ערוך סימן שמה סעיף טז).

לעומת זאת, לדעת הגר"א מבנה כזה נחשב למקום פטור (משנה ברורה סימן שמה ס"ק סו, ושער הציון שם ס"ק סח).

המחלוקת הזו קיימת דווקא במבנה ולא בכלים, משום שכלים אינם נחשבים לכרמלית, גם אם הם רחבים.

נסכם את הדברים

למעשה, ישנם כמה מקרים בהם יש מקום פטור בכרמלית:

א. לכתחילה -

מקום הגבוה עשרה טפחים, שהוא צר מדי על ד', ואם הוא כלי ולא מבנה, יכול להיות גם רחב ד' על ד', בתנאי שהוא כלי שאין לו מחיצות.

ב. במקום הצורך -

מקום הגבוה עשרה טפחים, הרחב ד' על ד', אפילו אם הוא מבנה קבוע, אך ללא מחיצות, כגון סככה (שיטת הגר"א, ודלא כשיטת השו"ע).

ג. בשעת הדחק - דבר קבוע (ולא כלי), שגובהו בין שלושה לעשרה טפחים. כפי שראינו במחלוקת הראשונה, ניתן לנהוג כך רק בשעת הדחק, משום שלכתחילה נפסקה ההלכה כדעת המחמירים שאין מקום פטור בכרמלית.

ד. בשעת הדחק יותר - כלי נמוך, שגובהו בין שלושה לעשרה טפחים. אפשרות זו היא פחות טובה מהאפשרות הקודמת, משום שבנוסף לדעה המחמירה הסוברת שאין מקום פטור בכרמלית, יש מחמירים שאין מקום פטור בכלים. (כלל זה של אין מקום פטור בכלים מתייחס לכלי הנמוך מעשרה טפחים, משום שמעל עשרה טפחים הרי זה מקום פטור לא בגלל הכלי, אלא בגלל שאויר כרמלית ורשות הרבים מעל עשרה טפחים הוא מקום פטור.)

עוד נחלקו לגבי יד או כתף של אדם, מעל עשרה טפחים, האם נחשבים כמקום פטור ביחס לאדם אחר המניח עליו. המשנה ברורה (סימן שמז סעיף קטן ח) נוטה להקל בכך וכן דעת ערוך השולחן. נדגיש שמדובר במקרה של אדם המניח על כתפי חברו, ולא כאשר מניח על כתפי עצמו.

מקום פטור - העמקה

בספר לתלמיד (עמוד 206) כתבנו שמותר לקחת חפץ מרשות היחיד ולהניחו על גבי מקום פטור, וזאת בתנאי שאין החפץ עובר בדרכו כלל ברשות הרבים או בכרמלית (על פי משנה ברורה על סימן שמו סעיף א, ואורחות שבת חלק ג פרק כח סעיף נא). יש להוסיף, שאם המקום פטור אינו צמוד לרשות היחיד, ורשות הרבים מבדילה ביניהם, יכול לזרוק את החפץ מרשות היחיד אל מקום הפטור אם יקפיד שהחפץ יעבור באויר רשות הרבים מעל גובה עשרה טפחים, כפי שלמדנו - שברשות הרבים מעל גובה עשרה טפחים זהו מקום פטור.

החלפה מרשות לרשות דרך מקום פטור

למדנו בספר לתלמיד (עמוד 207) שאסור להעביר חפץ מרשות הרבים לרשות היחיד דרך מקום פטור. אולם יש הבדל בחומרת האיסור בין מקרה שהחפץ הונח במקום הפטור, לבין מקרה שהחפץ לא הונח כלל במקום הפטור - כגון שהועבר דרכו תוך כדי הליכה רצופה ללא עצירה, או שנזרק מן הרשות האחת לרשות האחרת כשהוא חולף דרך מקום הפטור.

במקרה שבו החפץ הונח ממש במקום הפטור, זהו איסור דרבנן, וכפי שלמדנו בספר לתלמיד, במקרים מסוימים של שעת הדחק ניתן להתיר העברה כזאת. לעומת זאת, במקרה שהחפץ הועבר דרך מקום הפטור אך לא הונח בו - זהו איסור דאורייתא.

נראה את הדברים במקורם.

כתב השולחן ערוך :

העומד ברשות היחיד,

ומוציא או מכניס או מושיט וזורק

לרשות הרבים דרך מקום פטור

או איפכא (להיפך) - חייב.

ומסביר המשנה ברורה :

דכיוון שעשה עקירה ברשות היחיד והנחה ברשות הרבים, או איפכא (להיפך),

לא איכפת לן מה שהעביר בינתיים דרך מקום פטור.

ודווקא שלא עמד במקום פטור.

אבל עמד מעט שם ואחר כך חזר והוציא לרשות אחר -

פטור, כיוון שעשה הנחה במקום פטור.

ומכל מקום איסורא דרבנן איכא (יש) אף בזה,

דגזרינן דילמא אתי לאקולי ולאפוקי להדיא מרשות היחיד לרשות הרבים.

(שגוזרים שמא יבוא להקל ולהוציא באופן ישיר מרשות היחיד לרשות הרבים).

(שולחן ערוך סימן שמו סעיף א, ומשנה ברורה שם סעיף קטן ה)

3. המשנה ברורה מחלק בין שני מקרים.
במקרה הראשון - עקר מרשות היחיד, העביר דרך מקום פטור, והניח ברשות הרבים, או להיפך. הדין הוא -
חייב מהתורה / אסור מדרבנן.
במקרה השני - היתה עקירה מרשות היחיד והנחה ב_____,
ולאחר מכן היתה עקירה נוספת מ_____ והנחה ב_____.
במקרה זה אין חיוב מהתורה. מדוע?
אמנם גם במקרה זה יש איסור דרבנן. מדוע?

טלטול "פחות פחות מארבע אמות" ברשות הרבים

בספר לתלמיד (עמ' 208) ראינו שאסור להוליך חפץ ברשות הרבים "פחות פחות מארבע אמות". זהו
איסור דרבנן, אבל יש מקרה שבו יהיה האיסור מן התורה -

4. הסבר את דברי המשנה ברורה הבאים (סימן שמט סעיף קטן יז):
אבל אם עמד תוך ארבע אמות לתקן משאוי (לסדר את המשא שעליו) -
הוא כמהלך כל הארבע אמות בבת אחת, וחיובא (מהתורה) נמי יש בזה.

בשעת הדחק ובמקום מצווה

במצב שאדם עלול לאבד את כספו, כגון שנכנסה שבת ולא הספיק להגיע לביתו, ובתרמילו
כסף רב ואין הוא יכול להחביאו במקום בטוח, ואין לו שם גוי שיכול לשמור על הכסף או
להביאו לביתו - התירו לו חכמים לטלטל את התרמיל באופן שילך פחות פחות מד' אמות עד
שיגיע למקום שיוכל לשמרו. היתר זה הוא אפילו ברשות הרבים מן התורה. ובכרמלית גם
לצורך מצוה מותר לטלטל פחות פחות מד' אמות.

(פניני הלכה שבת חלק ב פרק כא סעיף ו)

הלכות עירובין

הקפת השטח בגדר או בצורת הפתח

נחזור ונזכיר את המחלוקת הבסיסית בהגדרת רשות הרבים שראינו בספר לתלמיד (עמוד 200):
איזהו רשות הרבים -

רחובות ושוקים הרחבים ט"ז אמה, ואינם מקורים, ואין להם חומה...
ויש אומרים שכל שאין שישים ריבוא עוברים בו בכל יום - אינו רשות הרבים.

(שולחן ערוך סימן שמה סעיף ז)

על פי הדעה המקלה, דעת היש אומרים, נדרש התנאי של שישים ריבוא להגדרת רשות הרבים, והדבר אינו מצוי בדרך כלל ברחובותינו, ולכן נחשבים הם לכרמלית, וניתן להתיר את הטלטול בהם על ידי הקפת השטח בצורת הפתח.

לעומת זאת, לפי הדעה הראשונה, המחמירה, נחשבים הרחובות בימינו כרשות הרבים, וכדי להתיר את הטלטול בהם לא מועיל עירוב של צורת הפתח אלא יש צורך בהקפת השטח בגדר ממש, ולהתקין דלתות בכל הכניסות, ולהקפיד לסגור אותן בלילה, וכל זמן שלא עשו זאת אסור לטלטל ברחובותינו, כפי שלמדנו בספר לתלמיד (עמוד 212) -

רשות הרבים עצמה אינה ניתרת (אינה נעשית מותרת) אלא בדלתות...

(שולחן ערוך סימן שסד סעיף ב)

יש מקום לברר מדוע נהגו רוב ישראל להסתמך הדעות המקלות בעניין זה.

כותב המשנה ברורה -

סומכין על ה"יש אומרים" שבסימן שמה,

דרשות הרבים לא היו אלא אם כן שישים ריבוא בוקעין בו, וזה אין מצוי.

אמנם באמת הרבה ראשונים חולקין על ה"יש אומרים" הנ"ל...

ועל כן, אף דאין למחות לאחרים הנוהגים להקל על ידי צורת הפתח...

מכל מקום, כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לטלטל על ידי צורת הפתח לבד.

(משנה ברורה סימן שסד סעיף קטן ח)

מפשטות לשון השולחן ערוך נראה שהוא מחמיר בכך, ולכן יש מהפוסקים האחרונים שכתבו שבני ספרד צריכים להחמיר לכתחילה (ילקוט יוסף שבת ה עמוד קסב, מנוחת אהבה חלק ג פרק כז סעיפים י, נט).

לעומתם, יש שכתבו שרוב הפוסקים נוטים להקל, ולכן אפשר לסמוך על עירוב של צורת הפתח (מגן אברהם סימן שמה ס"ק ז, וכן ט"ז שם ס"ק ו). ועיין עוד בפניני הלכה (שבת חלק ב פרק כא סעיף ט) שהרחיב בכך וכתב שבמקרים נדירים, כאשר מדובר בדבר שקשה מאד להחמיר בו, לפעמים התפשט המנהג בישראל לסמוך על הדעה המקלה, ובסיום דבריו כתב: "אף על פי כן, לדעת רבים, כיוון שהדבר נוגע לספק איסור תורה, ראוי מלכתחילה להחמיר שלא לסמוך על עירוב של צורת הפתח במקום שיש בו רחובות שרוחבם מעל שש עשרה אמה".

על המורה לשקול בדעתו, בהתאם לתלמידיו, איזה משקל לתת לדעה המחמירה.

5. חז"ל גזרו שלא לתקוע בשופר בראש השנה שחל בשבת, שמא יטלטל את השופר ברשות הרבים. עיין בפניני הלכה שם הערה 8, והסבר מדוע גזרו כך חז"ל, הרי מסתבר שלא היה בזמן חז"ל רחוב שהלכו בו ששים ריבוא.

6. עיין בפניני הלכה שם הערה 9 והסבר את הסברות השונות לומר שאין בזמן הזה רשות הרבים מדאורייתא.

7. עיין בפניני הלכה שם בסוף הערה 9 (ויש מדקדקים), והסבר את אפשרות הטלטול המוסברת שם.

הלכות רפואה בשבת

ספק פיקוח נפש

אומרת המשנה:

החושש בגרונו – מטילין לו סם (תרופה) בתוך פיו בשבת,

מפני שהוא ספק נפשות,

וכל ספק נפשות דוחה את השבת.

(משנה במסכת יומא דף פג עמוד א)

הגמרא מתייחסת לספק פיקוח נפש בהקשר רחב יותר, לא רק בנושא השבת, ואומרת שספק פיקוח נפש דוחה את כל המצוות שבתורה (חוץ משלוש עבירות החמורות - עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים). אחת ההוכחות שמביאה הגמרא מסתמכת על הפסוק הבא:

וְשָׂמַרְתֶּם אֶת זִקְתֵי וְאֵת מַלְפֻטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאֲדָם וְזִי בָהֶם, אֲנִי ה'.

(ויקרא פרק יא פסוק ה)

מדייקת הגמרא:

"וְזִי בָהֶם" – ולא שימות בהם.

(מסכת יומא דף פה עמוד ב)

1. מניין שגם במקרה של ספק פיקוח נפש נדחית השבת, וכן שאר המצוות? אולי הן נדחות רק במקרה של פיקוח נפש ודאי? ענה על פי המקור שלפניך.

"אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" –

רש"י: אשר יעשה האדם המצוות שיחיה בהם ודאי, ולא שיבוא בעשייתה לידי ספק מיתה.

(רש"י בגמרא דף פה עמוד ב)

הרחבה נוספת בנושא [פיקוח נפש](#)

איסור ריבוי בשיעורים

- את יודעת, רונית, בתקופה שבה הייתי עם סבתי בבית החולים בשבתות, ראיתי רופא אחד, שומר תורה ומצוות, שכאשר רצה להדליק את האור לצורך טיפול דחוף, הקפיד תמיד ללחוץ על המתג האחראי על הדלקת נורה אחת בלבד, למרות שהיה יכול באותו מאמץ ללחוץ על מתג אחר, שהיה אחראי על הדלקת שתי נורות. לא הבנתי מדוע הקפיד על כך - הרי מבחינתו זו בדיוק אותה פעולה! פעם אחת אזרתי אומץ ושאלתי אותו על כך ו..."

- "אני יודעת מה הוא השיב לך!", השיבה חברתה, "הוא בוודאי ענה שמכיוון שלצורך הטיפול לא דרושה לו יותר מאשר נורה אחת, אין הוא רוצה להרבות בשיעורים בשבת, שלא לצורך".
- "אכן, אמרת כמעט מילה במילה את דבריו של הרופא! מעניין, התפלאתי אז, וגם היום, מה הוא איסור "ריבוי בשיעורים", והאם כדאי ליידיע גם את המורים אודות איסור זה..."

נעיין בהלכה המדברת על איסור ריבוי בשיעורים. מדובר על חולה בסכנה, שלפי דברי הרופאים עליו לאכול שתי גרוגרות של תאנים, ויש צורך לקטוף אותן בשבת.

אִמְדוּהוּ לְשֵׁנֵי גְרוּגְרוֹת (שִׁיעוּרֵי הַרופָאִים שֶׁהַחֹלָה זָקוּק לְשֵׁנֵי תַאנִים)
אם היו שתיים בעוקץ אחד ושלוש בעוקץ אחד –
לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שניים.
ואם הדבר בָּהוּל – אין מדקדקין בכך, שלא יבוא לידי דיחוי ועיכוב.

(שולחן ערוך ורמ"א סימן שכח סעיף טז)

- א. מהן שתי האפשרויות המתוארות בדוגמה זו, ובאיזו מהן יש לבחור?
ב. מהי המסקנה הנובעת מכך לגבי הדלקת אור בשבת לצורך פיקוח נפש?
- ענין בשמירת שבת כהלכתה פרק לב סעיפים סו-סח, עה, והבא דוגמאות נוספות לאיסור ריבוי בשיעורים בשבת.

נעמי: "לא פעם קורה שאבי, בתפקידו כרופא, עושה לצורך חולה מלאכות האסורות בשבת, ולבסוף מתברר שהיה זה לשווא. לפעמים מתברר כי בלחץ האירועים רופא אחר כבר עשה את הדרוש, או שהחולה נפטר למרות כל המאמצים. אינני יודעת כיצד אבי מרגיש, אך אני במקומו הייתי מצטערת על חילול שבת שלא לצורך".

רות: "נדמה לי שהפעם אין הצדק עימך".

אמדו הרופאים שצריך גרוגרת אחת,
ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת –
כולם פטורים, ויש להם שכר טוב מאת ה', אפילו הבריא בראשונה.

(שולחן ערוך סימן שכח סעיף טו)

- א. צטט את המילים שיעזרו לנעמי להבין, שאין לאביה כל סיבה לנקיפות מצפון גם במקרה שהתברר לאחר מכן, שחילול השבת לא עזר להצלת החולה.

ב. הסבר את הסייג שכתב בביאור הלכה שם :

ומיירי (מדובר) בחולֵי בְּהוֹל,

דאם לא כן – מְסַתְבְּרָא (מסתבר) שאסור להרבות בְּגִבְרֵי (באנשים).

שאלה באתר "ישיבה" בעניין הסעת יולדת ברכב לבי"ח בשבת :

אני צריכה ללדת בעז"ה בזמן הקרוב. רציתי לדעת במידה ובעלי יצטרך להסיע אותי לבית חולים ברכב כיצד עליו לנהוג בשימוש ברכב?

להוריד אותי בבית חולים ולהחנות את הרכב? הבנתי שישנה בעיה עם דימום המנוע האם עליו לבקש מגוי? מה יעשה אם לא ימצא במקום גוי שידומם את המנוע? אולי עדיף להזמין מונית ולבקש שהנהג יהיה ערבי או שעדיף אמבולנס? אני מאוד חוששת לחילול השבת ושלא נדע ברגע של לחץ כיצד לנהוג.

[תשובה](#) הרב בנימין במברגר

שאלה באתר "ישיבה" בעניין טיפול בפצעי בגרות בשבת :

הבנתי שאסור לפוצץ פצעי בגרות בשבת מחשש הוצאת דם. שאלתי היא: אם אני יודע בוודאות 100% שלא יצא דם, האם יהיה עדיין אסור לעשות זאת? ואולי גם משום רפואה בשבת יהיה אסור לעשות זאת? והאם אפשר להגיד שלפצע בגרות מוגלתי יש דין של מורסא שמותר לנקב בשבת?

[תשובה](#) הרב דוב ליאור

שאלה באתר "ישיבה" בעניין משאף להקלת הנשימה בשבת :

אני סובל מקוצר נשימה לעיתים קרובות ונעזר במשאף להקלה. במידה ואיני לוקח אינני "חולה" ממש אלא משך שעות ארוכות נושם במאמץ מסוים שמונע ממני להרדם, גורם לי חולשה וקושי לדבר ולפעול בצורה רגילה. האם זה כבר יוצא מגדר של מיחוש בעלמא לעניין שימוש במשאף בשבת?

[תשובה](#) הרב דוב ליאור

פיקוח נפש במצבי חרום

כאשר מותר וצריך לעבור על איסורי שבת, מי יבצע את חילול השבת הנדרש - האם עדיף שיעשה זאת דווקא יהודי שומר שבת, ולא יהודי שעדיין אינו שומר שבת?

1. ניתן היה להעלות סברה ולומר שעדיף שיהודי שומר תורה ומצוות יעשה זאת. הסבר סברה זו על פי הגמרא הבאה:

מי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה – אמרה תורה צריכה כפרה וסליחה.

(מסכת קידושין דף פא, עמוד ב)

(רמז - יהודי שומר תורה ומצוות עושה את הפעולה רק משום פיקוח נפש, אבל היהודי האחר מבצע את הפעולה כהרגלו בכל שבת).

ואולם למעשה אין פוסקים כך, משום שיש להבדיל בין המקרים. במקרה של אדם שנתכוון לאכול בשר חזיר, הוא בפירוש התכוון למעשה העבירה, וחשב שזהו בשר חזיר. לעומת זאת, כשנדרשים לטפל בארוע של מצב חרום, גם יהודי אשר בשגרה אינו מקפיד על שמירת שבת, מבין שהפעם פעולה זו מותרת משום פיקוח נפש, ולכן לא נחשב לו הדבר כאילו זלזל בהלכות שבת ואין סיבה לחסוך לו את הפעולה (על פי "הלכה ממקורה - צבא" עמודים 136-137).

שאלה באתר "ישיבה" בעניין כניסה לפיקוח נפש בשבת

שאלה באתר "ישיבה" בעניין

בשבת האחרונה התארחתי בעיר דוד. המציאות היא שמי שהולך לשם גורם למאבטח שבכניסה לדווח בקשר לשאר המאבטחים שבשאר הבתים שיהודי מסתובב שם. זה הנוהל שלהם.

האם מותר ללכת לשם בשבת? מאיזה צד?

[תשובה](#) הרב דוב ליאור

רחיצה בשבת

שאלה באתר "ישיבה" בעניין חפיפת שיער בשבת:

האם מותר לחפוף שיער בשמפו בשבת? אם לא, מה הסיבה?

האם יש הבדל בין שיער הפנים, הראש וכו'?

והאם יש היתר לתינוקות?

[תשובה](#) הרב דוב ליאור

שאלה באתר "ישיבה" בעניין שחיה בבריכה בשבת:

שלום רב,

אחותי מתגוררת ביישוב קהילתי לא דתי. ביישוב יש בריכה אשר עובדת בשבת והכניסה אליה עולה כסף. האם מותר לי לקנות כרטיס לבריכה ביום שישי ולבוא לבריכה ביום שבת? (אני הולך לבריכה ברגל ולא נוסע בשבת).

תודה

[תשובה](#) הרב דוב ליאור

הכנה משבת לחול

דבר שאין טרחה בעשייתו - דוגמאות נוספות

בספר לתלמיד למדנו שאסורה ההכנה משבת לחול, אף בדברים שאין בהם איסור שבת, כדי שלא לזלזל בכבוד השבת. לעומת זאת, ראינו בעמוד 237 דוגמאות לדברים שאין בעשייתם טרחה, ורגילים לעשותם מבלי לחשוב על התועלת שבעשייתם ולכן מותר לעשותם בשבת, ובלבד שלא יאמר במפורש שהוא מכין לימות החול. נראה דוגמאות נוספות לכך -

מותר אדם לצאת מביתו בשבת אחר הצהריים, אפילו ביום שרב, ולקחת עמו אפודה כדי ללבושה בערב בהיותו בדרך, אבל טוב שלא יאמר שלוקח אותה בשביל הערב.
מותר לצאת מביתו, אפילו סמוך לחשיכה, ומפתח ביתו בכיסו, כדי שיוכל להיכנס לביתו במוצאי שבת.

(שמירת שבת כהלכתה פרק כח סעיף פט [פא])

שאלה באתר "ישיבה" בעניין שטיפת כלים בשבת על מנת לסדר את הבית:

שלום כבוד הרב,

אנחנו בבית מתייחסים לניקוי הכלים כצורך סידור השולחן וסידור הבית, זה צורך אותו יום. האם מותר לשטוף את הכלים לאחר הסעודה?
למותר לציין שאי שטיפת הכלים יגרום לחוסר בעונג השבת.

[תשובה](#) הרב דוב ליאור

שאלה באתר "ישיבה" בעניין לימוד יעוץ מס בשבת:

שלום רב, רציתי לשאול בקשר ללימודי דברי חול בשבת.

אני כרגע סטודנט שלומד במכללה לימודי יעוץ מס, שמעתי הרבה חילוקי דעות שמרשים ללמוד בשבת אם זה מביא שמחה (והחומר הזה מאוד מעניין אותי והוא מאוד קשה) וכאלה שאומרים שאסור.

בעוד כחודשיים יש לי מבחן גדול ורציתי לשאול אם אני יכול ללמוד בימי שבת. אני בסך הכול צריך לקרוא את החומר.

לפני כמה חודשים קראתי שמותר לקרוא בשבת, אז קראתי, ואז אמרו לי לפני שבוע-שבועיים שאסור אז הפסקתי. מה אוכל לעשות?
תודה.

[תשובה](#) הרב ש. יוסף וייצן

שאלה באתר "ישיבה" בעניין בירור על טרמפ בשבת:

אדם שצריך טרמפ ישר במוצאי שבת, ולא יוכל לברר עם אנשים אחרים במוצאי שבת מתי ואיפה יש טרמפים, האם מותר לו לברר איפה ומתי יש טרמפים כבר בשבת עצמה, ואין כאן בעיה של הכנה מקודש לחול היות שאחרת יהיה לו הפסד מרובה או שמא יש כאן בעיה של הכנה מקודש לחול ואסור לו לברר אודות זמני ומיקום הטרמפים בשבת עצמה?

[תשובה](#) הרב דוב ליאור

מעשה שבת

האיסור להנות מתמונות שצולמו בשבת

למדנו בספר לתלמיד (עמוד 241) שכאשר ארוע צולם בשבת, אסור לצפות בתמונות לעולם. נביא כאן את אחת הסברות העומדות בבסיס הפסיקה בעניין זה.

כפי שלמדנו, במקרה של מומר לחלל שבת, לאחר השבת יש איסור הנאה מהמלאכה בשיעור זמן שנקרא "בכדי שיעשו", כלומר, יש להמתין שיעור זמן המספיק לעשיית המלאכה במוצאי השבת, כדי שלא ירוויח מכך שעשה זאת בשבת. במקרה שלנו, אין אפשרות לצלם לאחר השבת את הארוע שהתרחש בשבת עצמה, ולכן התמונות יהיו אסורות לעולם.

האם מותר במוצאי שבת להנות ממלאכה שנעשית על ידי אדם שלא הבדיל?

בספר לתלמיד (עמוד 244) הבאנו את דברי השמירת שבת כהלכתה שיש המקפידים לומר "שבוע טוב", כדי שהשני יענה גם בלשון זו, ויצא ידי חובת הבדלה מן התורה.

1. יש שכתבו שגם אם הנהג יאמר "שבוע טוב" אין די בכך ("ציץ אליעזר" חלק יא סימן לב, ושמירת שבת כהלכתה פרק נח הערה לא). נסה להסביר את דעתם - מדוע אמירה זו אינה יכולה להיחשב כהבדלה, מה חסר בה? היעזר בדברים הבאים:

מצוות קידוש שבת בדברים - לדבר דברים ביום השבת, בהכנסתו וכן ביציאתו, שיהיה בהם זכר גדולת היום ומעלתו בהבדלתו משאר הימים.

(ספר החינוך מצווה לא)

הצעה נוספת לבעיה זו מצאנו בפסקי הרב אליהו זצ"ל -

אם במוצאי שבת רוצה לנסוע באוטובוס הראשון שיוצא מהעיר, אף על פי שיודע שהאוטובוס שהוא מתכוון לעלות עליו יצא עוד לפני שיצאה השבת, מותר לו לנסוע בו, כיוון שהוא עולה לאוטובוס אחרי שאצלו יצאה השבת, ולא איכפת לנו מה שהנהג עשה, לצערנו הרב, לפני יצאת השבת.

ומכל מקום, ידאג לבוא בדברים עם הנהג ולומר לו: "השבת יצאה, ברוך המבדיל בין קודש לחול", ויתכוון להוציאו באמירה זו בהבדלה, כך שיוכל גם במהלך הנסיעה לבקש לרדת במקום יעדו, למרות שהנהג עוצר בשבילו בלבד.

(דרך התורה הלכות שבת פסקי הרב אליהו פרק לה סעיף ה)

2. עיין בביאור הלכה סימן שיח סעיף א דיבור המתחיל "אחת משאר מלאכות". באיזו מלאכה מחמירים שגם אחרים לא ייהנו ממנה לעולם? מהי הסיבה?

נספח לפרק של מעשה שבת - השימוש בחשמל בשבת

יש לדון כיצד אנו משתמשים בחשמל בשבת, הרי אנו נהנים מדבר שנעשה בשבת במזיד. ויותר מכך, הרי הוא נעשה עבורנו, ובאופן קבוע!:

לפני שנדון בנושא עלינו להכיר את המציאות, וכך תאר זאת בשו"ת מעשה חושב:

הקיסור מיוצר בארץ על ידי חימום מים באש... מנגנון אוטומטי משנה את אספקת הדלק ואת גודל האש, בהתאם לשינויים בצריכה. לעיתים קורה ששינויי הצריכה עוברים את גבול היכולת

של המערכת האוטומטית, ואי אפשר להסתפק בהגדלה או בהקטנה של האש במבערים הקיימים. במקרים אלו נדרש שינוי גדול יותר, המחייב הדלקת מבערים נוספים, או כיבויים, בהתאם לצורך, ודבר זה נעשה, לצערנו, בצורה ידנית על ידי עובדי התחנה.

(על פי שו"ת מעשה חושב חלק א סימן לו)

אם כן, המציאות העגומה היא שיהודים מחללים שבת לצורך הספקה תקינה של חשמל. מעבר לבעיה שהזכרנו בדבר הנאה ממעשה שבת, עורר החזון איש בעיה עקרונית נוספת:

אם נעשה (זרם החשמל) בתחנת החשמל בשבת על ידי ישראל שאינו משמר שבתו, אסור ליהנות ממנו. ואף אם הוא באופן שיש היתר בשימושו מן הדין – אסור להשתמש בו, מפני שיש בשימושו איסור חילול השם, שאינו חס לכבוד שמים, כיוון שהוא שימוש ציבורי, והעובד בשבת הוא עושה במרד, רחמנא ליצלן (השם יצלנו), והנהנה ממעשיו מעיד חס וחלילה שאין ליבו כואב על חילול שבת.

ויהא רעוא (ויהי רצון) שישובו בתשובה שלמה במהרה.

(חזון איש אורח חיים הלכות שבת סימן לח סעיף ד)

3. כיצד מגדיר החזון איש את האיסור להשתמש בחשמל שיוצר בשבת? איסור _____ .

טעמים של המקלים מוסבר באנציקלופדיה התלמודית:

יש מתירים, לפי שמלאכות שבת שעושים העובדים בתחנות הכוח נעשות לצורך הספקת זרם לבתי החולים שבעיר, ויש בדבר משום צורך פיקוח נפש.

ואף על פי שמוסיפים הם במלאכות בתחנת הכוח לצורכי בני העיר שאינם לצורך פיקוח נפש – מותר להשתמש, שכיוון שבני העיר כבר חיברו נורותיהם ומכשיריהם לרשת, ואי אפשר למפעילי תחנת הכוח להפריד בין בתי החולים לשאר העיר, נמצא שכל המלאכות שהם עושים – לצורך פיקוח נפש הן נעשות.

ואינו דומה למבשל אוכל בשבת עבור חולה שיש בו סכנה, שאסור לבריא לאכול ממנו, שמא ירבה בשבילו, שכיוון שאי אפשר לפועלים (בתחנת הכוח) להפריד בין השימוש של צורך פיקוח נפש לבין השימוש של שאר בתי העיר, הרי זה כמו השוחט בהמה לחולה, שמותר לבריא לאכול ממנה, כיון שאין כאן חשש ריבוי.

(על פי האנציקלופדיה התלמודית כרך יח עמוד תשמב)

4. א. המבשל בשבת לחולה שיש בו סכנה, אסור לבריא לאכול ממנו - הסבר היטב את סיבת האיסור (ניתן להיעזר בשולחן ערוך סימן שיח סעיף ב, ובמפרשים שם).

ב. מדוע מקרה זה אינו דומה לעשיית מלאכות בשבת בתחנות הכוח החשמליות?

הערה לסיום

כיום, למרות שמרבית האנשים משתמשים בשבת בחשמל על פי דעות המקלים שהזכרנו, עלינו לדעת שניתן וראוי לשפר את המצב מבחינה הלכתית, כפי שכותב הרב הלפרין, ראש המכון המדעי טכנולוגי להלכה, בספרו שו"ת מעשה חושב -

ישנם גם תיקונים המבוצעים בשבת, שבחלקם הגדול אפשר למנוע אותם, וכן היו יכולות להיות יותר פעולות אוטומטיות.

והוא מסיים את דבריו בקריאה חשובה לעשייה ציבורית בתחום זה -

בוודאי אילו היו מתארגנים כל החרדים לדבר ה' בדרישה שאינה משתמעת לשתי פנים לפתרון הבעיה, היינו מצליחים לייצר חשמל ללא חשש ופקפוק וללא גרם של חילול ה', ח"ו, כי בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. ואם ביחיד כך, בציבור על אחת כמה וכמה.

(שו"ת מעשה חושב חלק א סימן לו)

שאלה באתר "ישיבה" בעניין הנאה ממעשה שבת של ההורים :

בשבת ההיינו אצל הורי, שהם חילונים, ופלטת השבת לא נדלקה, כנראה שלא כיוונו טוב את השעון שבת. אמא שלי, למרות שאשתי אמרה לה לא, הדליקה את הפלטה בשבת. מה שעשינו בסוף זה הורדנו את האוכל חיכינו שהוא יתקרר ואכלנו קר כדי לא להנות, האם עשינו בסדר? האם היינו צריכים לא לאכול בכלל? זה היה כרוך גם בצער של הורי שרק ניסו לעזור.

[תשובה](#) הרב דוב ליאור

שאלה באתר "ישיבה" בעניין מעשה שבת בכיבוי האש כאשר המאכל עומד להישרף :
לרב נבנצאל שלום.

לפי פסקי המ"ב, אם בשבת מאכל התחיל להשרף ומישהו כיבה. האם נקרא מעשה שבת או שמא זה "רק" שמירה על המצב הקיים ולא יאסר בהנאה?

[תשובה](#) הרב אביגדר נבנצאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין הודעות מייל שנכתבות או נקראות בשבת :

(1) כשיש לסטודנט שאלה למרצה חילוני - האם מותר לשלוח לו ביום שישי שאלה בדואר אלקטרוני, כאשר אולי יש סיכוי שהוא עלול לפתוח את המייל ולהשיב בשבת?

(2) האם מותר לפתוח ולהשתמש בקובץ שהמרצה העלה לאתר הסטודנטים בשבת?

[תשובה](#) הרב ש. יוסף וייצן

שאלה באתר "ישיבה" בעניין הופעה במוצ"ש (הנאה מחילול שבת):
האם מותר להשתתף בהופעה של זמר חילוני במוצ"ש כשעה לאחר צאת השבת? הסבירות היא
שחלק מהארגון נעשה תוך כדי חילול שבת.

תודה

[תשובה](#) הרב בנימין במברגר

שאלה באתר "ישיבה" בעניין השתתפות בארוע במוצאי שבת:

שלום וברכה

רכשתי כרטיסים לאירוע וגיליתי כי הוא עתיד להתקיים מיד לאחר מוצאי שבת. אין לי ספק
שבשביל לקיים את האירוע יחללו יהודים את השבת בהכנות לאירוע ובהפקתו. (אציין כי מחיר
הכרטיסים הינו גבוה וקשה להאמין שניתן לבטל את ההזמנה או למכור את הכרטיסים מכיוון
שנרכשו לפני זמן רב). מה עלי לעשות?

[תשובה](#) הרב יעקב אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין הבדלה ששודרה בטלוויזיה:

מיד אחרי ערבית נסעתי לאירוע, ושידרו בו הבדלה בשידור חי בטלוויזיה. האם זה מוציא אותי ידי
חובה, או שצריך לעשות גם לבד?

[תשובה](#) הרב יעקב אריאל

שאלה באתר "ישיבה" בעניין נסיעה בשבת בחו"ל ע"י נוכרי:

1. שימוש בשבת באמצעי תחבורה (אוטובוס, ספינה, וכד') הפועל באופן שיגרתי עבור כולם, עם
כרטיס שנרכש מראש, ללא אמירה לנוכרי המפעיל. האם יש איסור? מה המקור לכך? (מלבד הפגיעה
באוירת השבת)

2. האם מותר לסכם מראש עם מלווה נוכרי שבשבת ירתיח מים לשימוש יהודים המטיילים איתו?

תודה.

[תשובה](#) הרב יעקב אריאל

